

Psikolojide Tematik Analizin Kullanımı*

Virginia Braun

University of Auckland

Victoria Clarke

University of the West of England

To cite this article/ Atıf için:

Braun, V. ve Clarke, V. (2019). Psikolojide tematik analizin kullanımı. S. N. Şad*, N. Özer** ve A. Atli*** (Çevirenler). *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – Journal of Qualitative Research in Education*, 7(2), 873-898. doi: 10.14689/issn.2148-2624.1.7c.2s.17m

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 11.11.2018

Düzeltilme Tarihi: 04.04.2019

Kabul Tarihi: 29.04.2019

Öz. Tematik analiz, sınırları çok iyi çizilmemiş olmasına ve az tanınmasına rağmen, psikoloji alanında yaygın olarak kullanılan nitel bir analiz yöntemidir. Bu makalede, tematik analiz yönteminin nitel verilerin analizinde kullanışlı ve kuramsal açıdan esnek bir yaklaşım olduğu savunulmaktadır. Bu çalışmada öncelikle, tema veya örüntülerin arandığı diğer nitel analiz yöntemleri ve farklı epistemolojik ve ontolojik yaklaşımlar bağlamında tematik analizin ne olduğu ana hatlarıyla tanımlanmaktadır. Ardından, tematik analize ilk defa başlayacak ya da analizlerini daha planlı bir şekilde yapmak isteyen araştırmacılar için açık yönergeler sunulmuştur. Son olarak, tematik analizin dezavantajları ve avantajları özetlenmiştir. Sonuç bölümünde, tematik analizin psikoloji ve diğer disiplinlerde yürütülen nitel araştırmalarda kullanılabilir yararlı ve esnek bir teknik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: epistemoloji; esneklik; örüntüler; nitel psikoloji; tematik analiz

* Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology, *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. doi: 10.1191/1478088706qp063oa

* Sorumlu Yazar / Correspondence: İnönü Üniversitesi, Türkiye, e-mail: nihat.sad@inonu.edu.tr ORCID: 0000-0002-3169-2375

** İnönü Üniversitesi, Türkiye, e-mail: niyazi.ozer@inonu.edu.tr ORCID: 0000-0001-7745-6645

*** İnönü Üniversitesi, Türkiye, e-mail: abdullah.atli@inonu.edu.tr ORCID: 0000-0001-7504-484X

Tematik analiz, sınırları çok iyi çizilmemiş olmasına ve az tanınmasına rağmen gerek psikolojide gerekse diğer alanlarda yaygın olarak kullanılan nitel bir analiz yöntemidir (Boyatzis, 1998; Roulston, 2001). Alanda tematik analizin teorisi, uygulaması ve değerlendirilmesine ilişkin yeterli açıklamalar içeren, öğrencilere ve nitel araştırmacılara rehberlik edebilecek kaynak eksikliği hissedilmektedir. Bu çalışmayla nitel psikoloji alanındaki araştırmacılar ve eğitimciler olarak yaşadığımız bu eksikliği gidermeyi amaçladık.¹ Bir diğer deyişle bu makaleyle nitel psikoloji alanında hem öğretim hem de araştırma sürecinde kullanışlı bir eser ortaya koymayı hedefledik. Bu nedenle, bu makalede tematik analizin teorisi ve yöntemi tartışılmış ve tematik yaklaşımla ortak özellikler taşıyan diğer yaklaşımlar arasındaki benzerlik ve farklılıklar açıklanmıştır.

Nitel yaklaşımlar oldukça çeşitli, karmaşık ve küçük ayrıntılar içerir (Holloway ve Todres, 2003). Tematik analiz, diğer nitel araştırma yöntemlerinin uygulanmasında gerekli olan temel becerileri karşılaması nedeniyle araştırmacıların öğrenmesi gereken ilk nitel analiz yöntemidir. Nitekim Holloway ve Todres (2003: 347), “anlamaların temalandırılmasını”, birçok nitel analiz yaklaşımının gerektirdiği az sayıdaki ortak becerilerden biri olarak tanımlamaktadır⁽²⁾. Bu yüzden, Boyatzis (1998) tematik analizi özel bir yöntem olarak değil, farklı yöntemler için kullanılabilir bir araç olarak nitelendirmektedir. Benzer şekilde, Ryan ve Bernard (2000) tematik kodlamayı, kendi başına bir yaklaşım olmaktan ziyade ‘temel’ analiz gelenekleri (kuram oluşturma gibi) *içerisinde* gerçekleştirilen bir işlem olarak tanımlamaktadır. Ancak biz bu çalışmada tematik analizin başlı başına bir yöntem olarak ele alınması gerektiğini iddia ediyoruz.

Tematik analizin faydalarından biri sağladığı esnekliktir. Nitel analiz yöntemleri temel olarak iki gruba ayrılabilir. İlk grupta belirli bir kuramsal ya da epistemolojik görüşe dayanan ya da bunlarla bağlantılı nitel analiz yöntemleri bulunmaktadır. Bunlardan konuşma analizi (KA; örn. Hutchby ve Wooffitt, 1998) ve yorumlamacı fenomenolojik analiz (YFA, örn., Smith ve Osborn, 2003) gibi bazı yöntemlerin nasıl uygulanacağı konusunda (şimdilik) oldukça sınırlı da olsa bir kararsızlık söz konusudur. Esas itibarıyla, bu yöntemlerde tek bir formül (reçete) tüm analizi yönlendirir. Diğer taraftan, kuram oluşturma (Glaser, 1992; Strauss ve Corbin, 1998), söylem analizi (SA, örn. Burman ve Parker, 1993; Potter ve Wetherell, 1987, Willig, 2003) veya anlatı analizi (Murray, 2003; Riessman, 1993) gibi diğer yöntemlerde ise geniş kuramsal çerçeve içerisinde bir yöntemin farklı uygulamaları vardır. İkinci olarak, esasen herhangi bir teori ve epistemolojiden bağımsız olan ve çok sayıda kuramsal ve epistemolojik yaklaşım *kapsamında* uygulanabilen yöntemler de vardır. Tematik analiz her ne kadar sıklıkla (üstü kapalı olarak) gerçekçi/deneyimsel bir yöntem (Aronson, 1994, Roulston, 2001) olarak sınıflandırılrsa da aslında net bir şekilde ikinci grupta yer alır ve psikolojide hem esasici hem de yorumlayıcı paradigmalara bağdaşmaktadır (bu konu ileride tartışılacaktır). Sahip olduğu kuramsal özgürlük sayesinde tematik analiz, araştırmacılara verilerin zengin, ayrıntılı, ama karmaşık bir şekilde açıklanabilmesine imkân verecek kadar esnek ve kullanışlı bir araştırma aracı sunmaktadır.

Tematik analizin esnekliğine dair avantajlar düşünüldüğünde, bu esnekliği sınırlamak gibi bir çabamızın olmadığını açıkça ifade etmek gerekir. Bununla birlikte, tematik analize ilişkin açık ve anlaşılır yönergelerin olmaması, nitel araştırmaya yöneltilen “herşeye kabul” eleştirisinin (Antaki ve ark., 2002) bazı durumlarda geçerli olabileceği anlamına gelmektedir. Bu makale tematik analizin ne olduğu ve nasıl kullanılması gerektiğine ilişkin net bir çerçeve çizmenin yanında, tematik analizde nasıl esnek davranılabileceğini de göstermeyi amaçlamaktadır. Böylelikle tematik analiz yöntemi sınırlı ve kısıtlı hale gelmeyecek ve en kilit avantajlarından birini kaybetmeyecektir. Esasen bu tematik analiz yönteminin net çizgilerle tanımlanması,

yöntemi kullananların özelde giriştikleri analiz türüne ilişkin aktif seçimler yapabilmelerini sağlaması açısından yararlı olacaktır. Dolayısıyla bu makale, yöntemin esnekliğini ön plana çıkarmayı ve tematik analizi kuramsal ve metodolojik açıdan sağlam bir şekilde yapabilmek için gerekli bir terminoloji ve bir “formül (reçete)” sunmayı amaçlamaktadır⁽³⁾. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında değinileceği gibi, araştırmacı için önemli olan nokta, verilerin analizinde bir yönetime başvurmak kadar (epistemolojik ve benzeri) varsayımlarını da açık bir şekilde ortaya koymaktır (Holloway ve Todres, 2003). Nitel araştırmacılar, neyi neden yaptıklarını açıkça belirtmeli ve araştırma raporlarında sıklıkla ihmal edilen bir konu olan analizlerin “nasıl” yapıldığına dair açıklamalara yer vermek zorundadır (Attride-Stirling, 2001).

Bu makalede ana hatlarıyla tematik analizin ne olduğu tanımlanmaya çalışılarak, özellikle tematik analiz yaparken kullanılacak altı aşamalı bir kılavuza, tematik analizde kaçınılması gereken olası tuzaklara, iyi bir tematik analizin özelliklerine ve tematik analizin avantaj ve dezavantajlarına yer verilmiştir. Makalede araştırmaya ilişkin alan yazından ve kendi araştırmalarımızdan örnekler sunulmuştur. Verilen örnekler aracılığıyla tematik analizde kullanılacak araştırma soru türleri ve araştırma konuları ortaya konmuştur.

Başlamadan önce, makale genelinde kullanılan bazı terimlerin tanımlanmasının iyi olacağını düşünüyoruz. Veri *kütlesi*, belirli bir araştırma projesi için toplanan *tüm* verileri ifade ederken, veri *seti* (ana) küleden çekilerek belli bir boyutu analiz edilen verilerin tamamını ifade eder. Veri setini seçmenin iki temel yolu vardır (hangi yaklaşımı kullanacağımız veriyi belirgin bir sorun üzerine toplayıp toplamadığınıza bağlı olarak değişebilir – bkz. “Analizde Tercihler” bölümü). Birinci yola göre, analiz edilecek veri seti, veri kütledeki özgün veri öğelerinin büyük çoğunluğunu ya da tamamını kapsayabilir. Örneğin, kadın genital kozmetik cerrahisi konusunda yapılan bir projede, Virginia’nın (birinci yazar’ın) veri kütlesi, cerrahlarla yapılan röportajlar, konuyla ilgili fotoğraflar ve videolar (görseller) ve cerrahi ile ilgili internet sitelerinden alınan bilgilerden oluşmaktadır. Dolayısıyla yapılacak her hangi özel bir konu incelemesi için Virginia’nın veri seti, sadece cerrahlarla yapılan röportajlar, sadece cerrahi web sayfaları (Braun, 2005b), ya da fotoğraflar ve videolar ile desteklenmiş cerrahi verilerin birleşimi olabilir (örn., Braun, 2005a). İkinci yol ise, veriler arasında ilgilenilen özgün bir konu belirlenerek veri setinin oluşturulmasıdır. Belirlenen bu konuya gönderme yapan her tür örnek, veri setini oluşturur. Dolayısıyla, Virginia’nın örneğine bu açıdan bakacak olursak, diyelim ki Virginia “cinsel haz” konusunun nasıl konuşulduğu ile ilgileniyor olsaydı, onun veri seti ana veri külesinde cinsel haza gönderme yapan tüm örnekleri içerecek şekilde yapılmış olurdu. Bazı durumlarda bu iki yaklaşım, veri setini oluşturmak amacıyla birlikte de kullanılabilir. Veri *ögesi* terimi ise, bir araya geldiklerinde veri seti ya da veri külesini oluşturan her bir özgün veriyi adlandırmak için kullanılır. Bu örnekteki bir veri ögesi, cerrahlardan biriyle yapılan belirli bir görüşme, bir televizyon belgeseli veya konuyla ilgili bir web sayfası olabilir. Son olarak, veri *özü* terimi ise, bir veri ögesi içinde belirlenen ve oradan çıkartılan (alıntılanan) özgün kodlanmış bir veri parçasını ifade eder. Veri setinin bütününden çıkarılan birçok veri özü olabilir ama sadece bu özlerden oluşan bir seçki son analiz işleminde yer alır.

Tematik analiz nedir?

Tematik analiz, verilerdeki örüntüleri (temaları) belirleme, analiz etme ve raporlama için kullanılan bir yöntemdir. Tematik analiz, veri setinizi en küçük boyutlarda düzenlemenizi ve derinlemesine (zengin) betimlemenizi sağlar. Ne var ki tematik analiz sadece bu boyutta kalmaz ve genellikle bir adım daha öteye gider ve araştırma konusunun birçok boyutunu da

anlamlandırır (Boyatzis, 1998). Olası farklı tematik analiz *sınıflaması*, herbirinin bir yöntem olarak görüldüğü bir kaç uyarı başlığı altında daha kapsamlı bir şekilde vurgulanacaktır.

Yaygın olarak kullanılmasına rağmen tematik analizin ne olduğu ve nasıl kullanıldığına ilişkin net bir görüş birliği yoktur (diğer örnekler için bkz., Attride-Stirling, 2001; Boyatzis, 1998; Tuckett, 2005). Diğer analiz yöntemlerinde (örn. anlatı analizi, kuram oluşturma) olduğu gibi “isim yapmış” bir analiz yöntemi olarak öne çıkmadığı için tematik analiz tam olarak “markalaşmamış” bir yöntem olarak görülebilir. Öyle ki, bize göre analizlerin büyük çoğunluğu aslında tematik analizdir -ama bu analizler başka bir isimle anılırlar (örneğin, SA [Söylem Analizi] ve hatta içerik analizi (örn., Meehan ve diğerleri, 2000) ya da herhangi özel bir analiz yöntemi tanımlanmaz- ancak veriler yaygın olarak tekrar eden temalar açısından nitel olarak analiz edilmiştir (Braun ve Wilkinson, 2003:30) gibi bir ifade kullanılarak açık bir analiz yöntemi olarak belirtilmez. Eğer araştırmacıların verilerini analiz etmeye nasıl başladıkları ya da analizlerinde hangi varsayımları dikkate aldıkları bilinmiyorsa, söz konusu araştırmayı değerlendirmek ve aynı konudaki diğer araştırmalarla karşılaştırmak ve/veya sentezlemek zorlaşır. Bu durum ise araştırmayla ilgili gelecekteki benzer projeleri yürütecek araştırmacılar için bir engel teşkil edebilir (Attride-Stirling, 2001). Söz konusu nedenlerden dolayı, kullanılan analiz yönteminin süreci ve uygulamasının açıkça belirtilmesi son derece önemlidir. Bu bağlamda, bu makalenin, tematik analizin daha iyi anlaşılmasına katkı sunması umulmaktadır.

Söz konusu durumla ilgili olarak [bazı araştırmalarda] sürecin ve analizin detaylarının raporlaştırılmasında genellikle eksik bilgi verilir (Attride-Stirling, 2001). Her ne kadar sadece tematik analize özgü olmasa da, okuduğumuz makalelerde verilerden “ortaya çıkan” temalar ifadesi ile karşılaşılması alışılmadık bir durum değildir. Örneğin, Singer ve Hunter'ın (1999: 67) erken menopozdaki kadınların deneyimleri üzerine yaptıkları tematik söylem analizinde, analiz sırasında “birtakım temaların ortaya çıktığı” ifadesine yer verilmiştir. Rubin ve Rubin'e (1995: 226) göre analiz heyecan vericidir, çünkü “görüşmelerde satır aralarında gizli olan tema ve kavramları ortaya çıkarırsınız”. Temaların “ortaya çıktığı” ya da “keşfedildiği” yönündeki bir tanımlama, analizi pasif bir süreç gibi göstermektedir. Bu durum araştırmacının örüntüleri/temaları tanımlamada, önemli olanları belirlemede ve okuyuculara sunma konusunda sürekli oynadığı aktif rolü göz ardı eder (Taylor ve Ussher, 2001)⁴. “Ortaya çıkan temalar” söylemi, temaların sanki verilerin içinde ‘saklı olduğu’ ve yeterince dikkatli bakılırsa, Yunan mitolojisinde tasvir edilen deniz kabuğu üzerindeki tanrıça Venüs gibi “ortaya çıkacağı” şeklinde yanlış bir yoruma neden olabilir. Eğer verilerin saklı olduğu bir yer varsa o yer veriler hakkında düşünen ve onları anlamlandırmak için birbirleri arasında bağlar kuran zihnimizdir (Ely vd., 1997: 205-6).

Bu noktada, nitel çalışmalarda kendimizi nerede gördüğümüz ve hangi değerleri benimsediğimiz önem kazanmaktadır. Örneğin araştırmacının en basit haliyle katılımcılarının “sesi olduğu” (bkz: Fine, 2002) yönündeki naif gerçekçi bir nitel araştırma yaklaşımını benimsemiyoruz. Fine'a (2002: 218) göre katılımcıların “sesi olma” yaklaşımı bile seçtiğimiz, düzenlediğimiz ve savlarımızın sınırlarını belirlemek üzere kullandığımız doğrulanmamış öyküsel kanıt parçacıklarının biçimlendirilmesini gerektirir. Diğer taraftan, nitel araştırma yapmak için ne ideal bir kuramsal çerçevenin, ne de gerçekte ideal bir yöntemin olduğunu düşünüyoruz. Önemli olan kuramsal çerçeve ve yöntemlerin, araştırmacının öğrenmek istediği ile uyumlu olması, bu kararlara onay vermesi ve bunları *bir karar* olarak tanınmasıdır.

Tematik analiz; “tematik” SA [Söylem Analizi], tematik ayrıştırma [*decomposition*] analizi, YFA [yorumlayıcı fenomenolojik analiz] ve kuram oluşturma gibi nitel veriler içerisindeki

örüntüleri tanımlamayı amaçlayan diğer analiz yöntemlerinden farklıdır.⁵ Hem YFA hem de kuram oluşturma veriler içerisindeki örüntüleri arar, ancak her ikisi de teoride sınırlıdır. YFA, incelenen olguya ilişkin kapsamlı bir anlayış kazanmak için (McLeod, 2001) insanların sıradan gerçeklik deneyimlerini anlayabilmeye yani deneyime (Holloway ve Todres, 2003) öncelik veren olgubilimsel bir epistemolojiye dayanır (Smith vd., 1999; Smith ve Osborn, 2003). Farklı türleriyle karşımıza çıkan kuram oluşturma, konuyu daha da içinden çıkılmaz bir hale getirir (Charmaz, 2002). Sebep olduğu karmaşıklığa rağmen kuram oluşturma analizinin genel amacı, incelenen olguya ilişkin veriyle dayalı makul –ve kullanışlı– bir kuram üretmektir (McLeod, 2001). Ancak, gördüğümüz kadarıyla günümüzde kuram oluşturma giderek yaygınlaşan bir şekilde tematik analizdekine çok benzer bir dizi veri kodlama sürecini kullanan “sınırlı sürüm” kuram oluşturma gibi kullanılmaktadır. Ancak bu tür analizlerin, analizler sonucunda bir kuram oluşturmaya amaçlayan “tam sürüm” bir kuram oluşturma gerekliliklerini yeterince karşıladığı söylenemez (Holloway ve Todres, 2003). Dolayısıyla, *tematik* olarak adlandırılan ya da iddia edilen bir analizde, araştırmacıların dört başı mamur bir kuram oluşturma analizi yapmak gibi bir niyetleri yoksa, kuram oluşturma yaklaşımının örtük kuramsal gerekliliklerine uymak zorunda olmadıkları söylenebilir.

“Tematik SA” terimi, örüntülerin toplumsal etkileşim sonucu ortaya çıktığının savunulduğu, ancak söylemsel analiz yapılmadığı sosyal yapılandırmacı bir epistemoloji içerisinde kullanılan tematik analizden, yorumlamacı SA analizine oldukça benzer analiz türlerine kadar uzanan geniş bir yelpazedeki örüntü-tipi veri analizi yaklaşımlarını ifade eder (Clarke, 2005). Tematik ayrıştırma analizi ise (örn., Stenner, 1993; Ussher ve Mooney-Somers, 2000) verilerin içindeki örüntüleri (temalar, öyküler) tanımlayan ve dilin anlamı oluşturduğunu, anlamın da toplumsal olduğunu kabul eden “tematik SA”nın özel bir türüdür.

Bu farklı yöntemlerin hepsinin ortak özelliği, anlatı analizi gibi bibliyografik ya da durum çalışmasına özgü analizlerde kullanılan bir kişiye ait bir veya birden çok röportajda (örn., Murray, 2003; Riessman, 1993) olduğu gibi tek bir veri ögesi yerine, (tüm) veri seti boyunca belirli temalar veya örüntülerin araştırılmasıdır. Tematik analiz, kuram oluşturma ve SA gibi yaklaşımların kuramsal ve teknolojik altyapısına hâkim olmayı gerektirmediğinden özellikle nitel araştırma kariyerinin başlarında olanlar için daha kullanışlı bir analiz yöntemi sunabilir.

YFA ya da kuram oluşturma yaklaşımlarının (ayrıca anlatı analizi, SA ya da KA gibi diğer yöntemlerin de) aksine tematik analiz, mevcut herhangi bir kuramsal çerçeveye bağlı olmaması nedeniyle (hepsi olmasa da) farklı kuramsal çerçeveler içerisinde ve farklı amaçlarla kullanılabilir. Tematik analiz, katılımcıların deneyimlerini, anlamlandırmalarını ve gerçekliklerini aktaran esasici ya da gerçekci bir yöntem olarak kullanılabilmesi gibi olayların, gerçeklerin, anlamların, deneyimlerin vb. toplumdaki çok çeşitli söylemleri nasıl etkilediğini inceleyen oluşturmacı bir yöntem de olabilir. Diğer yandan, esasicilik ve oluşturmacılık gibi iki uç felsefenin arasında konumlanan ve bireylerin deneyimlerinden anlam çıkarma yollarını ve karşılığında, “gerçekliğin” maddi ve diğer sınırlarına odaklanırken daha geniş sosyal bağlamın bu anlamlara nasıl etkide bulunduğunu anlamaya çalışan eleştirel gerçekçilik (örn., Willig, 1999) gibi kuramların özelliklerini taşıyan “bağlamcı” bir yöntem de olabilir. Dolayısıyla, tematik analiz hem gerçeği yansıtan hem de “gerçekliğin” üstündeki örtüyü kaldırmaya ya da açmaya çalışan bir yöntem olabilir. Ancak, tematik bir analizin kuramsal konumunun netleştirilmesi önemlidir, zira konunun bu yönü çoğu zaman konuşulmaz (ve tipik realist bir soruna dönüşür). Bir kuramsal çerçeve verilerin doğası ve temsil ettiği gerçekliğe ilişkin varsayımları da

içermelidir. Dolayısıyla iyi bir tematik analiz söz konusu varsayımları apaçık ortaya koyabilmelidir.

Analizde Tercihler

Tematik analiz genellikle açıkça ifade edilmeyen (ya da makalelerin yöntem bölümünde normalde kesinlikle tartışılmayan), ancak *açık bir biçimde* dikkate alınması ve tartışılması gereken çok sayıda tercihi içerir. Uygulamada, bu tercihler verilerin analizine (hatta toplanmasına) başlanmadan önce düşünülmeli ve analiz süreci boyunca araştırmacının ya da araştırmacıların bu konular üzerinde sürekli yansıtıcı bir şekilde durmaları gerekir. Taylor ve Ussher'in (2001) sado-mazoşizm üzerine yaptığı tematik söylem analizi çalışmasının yöntem bölümü, bu sürecin açıkça ortaya koyulduğu iyi bir araştırma örneği sunmakta iken Braun ve Wilkinson'un (2003) çalışmalarının yöntem bölümünde buna rastlanmamaktadır.

Neler tema olarak kabul edilir?

Bir tema, verilerin içerisinde araştırma sorusuyla ilgili önemli bir noktayı açıklar ve araştırma sorusuna dair *örüntü oluşturan* cevapları veya anlamları temsil eder. Kodlama açısından ele alınması gereken önemli bir soru neyin bir örüntü/tema olarak sayılabileceği ya da temanın "büyüklüğünün" ne kadar olacağıdır. Bu, hem her bir veri ögesi içinde kapladığı alanla, hem de tüm veri setindeki tekrarlanma sıklığıyla alakalı bir konudur. Tercihen, veri seti boyunca bir temaya ilişkin çok sayıda örnekle karşılaşılacaktır, ancak örnek sayısının artması ilgili temanın *mutlaka* daha önemli olacağı anlamına gelmez. Söz konusu nitel analiz olduğundan, bir temanın tema sayılabilmesi için veri setinin ne kadarlık kısmının temaya dair kanıt sunması gerektiği sorusuna kesin bir cevap verilemez. Bir başka ifadeyle, veri ögelerinin %50'sinde kanıt mevcutsa tema olur, ancak bu oran %47 olursa artık ondan tema olmaz diyemeyiz. Benzer şekilde, temanın sadece bir ya da iki cümlede değil birçok veri ögesinde belirgin bir şekilde vurgulanması gerektiği şeklinde bir zorunluluk da söz konusu değildir. Bir tema bazı veri ögelerinde önemli bir yer tutabilirken diğerlerinde çok az ya da hiç yer almayabilir veya veri setinin nispeten çok küçük bir bölümünde görülebilir. Dolayısıyla, temanın ne olduğuna karar vermek için araştırmacının değerlendirmesi gereklidir. Bu konuda nispeten esnek davranılması gerektiğini ve katı kuralların gerçekten işe yaramadığını baştan söylemekte yarar vardır. [Analizin sadeleştirilmesinin (ileriki bölümlerde) ardından sıklıkla genel temalara ve alt temalara ulaşıldığından, temaların sıklığı konusu ileriki bölümlerde temalar ve alt-temalar açısından yeniden ele alınacaktır.]

Dahası, bir temanın "başat olma" özelliği sayısal göstergelere dayanmak zorunda olmayıp, daha çok temel araştırma sorusuna yönelik önemli bir cevap içerip içermediğiyle alakalıdır. Örneğin, Victoria, lezbiyen ve gay ebeveynlerin katıldığı 26 *Talk Show* programındaki sohbetler üzerine yaptığı çalışmada (Clarke ve Kitzinger, 2004) altı "başat" tema belirlemiştir. Bu altı tema veri setinde en sık gözlenen temalar değildir. Bu temalar 26 *Talk Show* programının 2'si ile 22'si arasında görülmüştür. Ancak bu temalar birlikte ele alındığında, lezbiyen ve gay ebeveynlerin *Talk Show* programındaki tartışmalarda kendi ailelerini nasıl "normalleştirdiklerine" ilişkin önemli bir noktayı açıklamıştır. Bu örnekte, Victoria'nın tematik analizini bu analitik sorun yönlendirmiştir. Victoria'nın temanın yaygınlığını nasıl "ölçtüğü" önemlidir, çünkü yaygınlık birçok farklı şekilde belirlenebilir. Bu çalışmada temanın yaygınlığı, veri ögesi düzeyinde hesaplanmıştır (bir başka ifadeyle, "Bir temaya *Talk Show* programının herbirinde herhangi bir yerde rastlanmış mı?" sorusuna cevap aranmıştır). Alternatif olarak temanın yaygınlığı, tüm veri

seti boyunca temayı dile getiren farklı konuşmacıların sayısı üzerinden ya da tüm veri setinde temanın tek tek ortaya çıktığı her durum üzerinden de hesaplanabilirdi (bu da yayılmış bir sohbetle temaya ilişkin bir “örneğin” nereden başlayıp nerede bittiğinin belirlenmesi konusunda karmaşık soruları karşımıza çıkarırdı – bkz. Riessman, 1993). Temanın yaygınlığı söz konusu analiz için çok önemli olmadığından, Victoria en sade yolu seçmiştir. Ancak unutmamak gerekir ki temanın yaygınlığını belirlemek için kesin doğru veya yanlış bir yöntemden bahsedilemez. Tematik analizin esneklik özelliği, araştırmacının temaları (ve yaygınlığını) birçok yolla belirlemesine olanak sağlar. Önemli olan, seçilen yolun tüm analiz boyunca tutarlı bir şekilde uygulanmasıdır.

Tematik (ve diğer nitel) analizlerde yaygınlığı temsilen kullanılan ve çoğu içerik analizinin aksine (Wilkinson, 2000) sayısal ölçütler içermeyen çeşitli “teamüller” bulunmaktadır. Buna bazı araştırmacıların kullandığı “katılımcıların çoğunluğu” (Meehan ve ark., 2000: 372), “birçok katılımcı” (Taylor ve Ussher, 2001: 298) veya “çok sayıda katılımcı” (Braun ve ark., 2003: 249) gibi örnekler gösterilebilir. Bu tür sözel göstergeler, veride *gerçekten* bir temanın mevcut olduğunu öne sürme ve araştırma raporunun veri analizine ilişkin bölümünün inandırıcılığına okuru ikna etme konusunda işe yaramaktadırlar. Ancak bu göstergeler gerçekte bu kadar çok şey anlatmakta mıdır? Belki de temaların veri setindeki yaygınlığının nasıl ve neden açıklanması gerektiği ve aslında yaygınlığın önemli olup olmadığı, ya da neden bu kadar önemli olduğu konuları daha fazla tartışmaya ihtiyaç duyulan sorulardır.

Veri seti ayrıntılı bir betimlemeli mi yoksa sadece belli bir boyutun ayrıntılı olarak incelenmesi mi yapılmalı?

Araştırmacının veri setinden hareketle yapmak istediği analizin türünü ve öne sürmek istediği iddiaları belirlemesi önemlidir. Örneğin, araştırmacı okuyucunun dikkatini baskın veya önemli temalara çekmek için tüm veri setine ilişkin yoğun bir tematik betimleme sunmak isteyebilir. Böyle bir durumda araştırmacının tanımladığı, kodladığı ve analiz ettiği temaların *tüm* veri setinin içeriğini tam ve doğru bir şekilde yansıtması gerekmektedir. Böyle bir analizde, bir miktar derinlik ve ayrıntı mutlaka kaybolacaktır (özellikle kısa bir tez veya katı kelime sınırı olan makale yazılıyorsa), ancak çok ayrıntılı bir betimleme elde edilecektir. Bu özellikle yeterince çalışılmamış bir alanı araştırırken veya konuyla ilgili görüşleri bilinmeyen katılımcılarla çalışırken yararlı bir yöntem olabilir.

Tematik analiz kullanımına ilişkin alternatif bir yaklaşım da veri içerisindeki belirli bir temaya veya tema grubuna dair daha detaylı ve incelikli bir açıklama sunmaktır. Bu ayrıntı, veri içindeki belirli bir soru veya ilgi alanıyla (anlamsal bir yaklaşım- aşağıya bakınız) ya da veri setinin tamamında veya büyük kısmında geçen “gizil” bir temayla (aşağıya bakınız) ilgili olabilir. Daha önce bahsettiğimiz lezbiyen ve geylelerin ebeveynlikle ilgili görüşlerindeki ‘normalleştirme’ temasının ele alındığı (Clarke ve Kitzinger, 2004) Victoria’nın *Talk Show* makalesi bu duruma örnek gösterilebilir.

Tümevarım mı yoksa kuramsal tematik analiz mi?

Tematik analizde verilerdeki temalar veya örüntüler iki temel yoldan biri kullanılarak tespit edilebilir: tümevarımsal veya “özelden genele” (örn., Frith ve Gleeson, 2004) ya da kuramsal, tümdengelimsel veya “genelden özele” (örn., Boyatzis, 1998; Hayes, 1997). Tümevarımsal bir yaklaşım, belirlenen temaların verilerle güçlü bir şekilde bağlantılı olduğu anlamına gelir (Patton, 1990) (dolayısıyla bu tematik analiz türü bazı açılardan kuram oluşturmaya benzer). Bu

yaklaşımında, şayet veriler özellikle ilgili araştırma için toplanmışsa (örneğin, görüşme veya odak grup yoluyla), tanımlanan temaların katılımcılara sorulan özgün sorularla pek az ilgisi olabilir. Aynı zamanda bu temalar araştırmacının alana veya konuya duyduğu kuramsal ilgisinden de etkilenmeyecektir. Dolayısıyla, tümevarımsal analiz, veriyi önceden belirlenmiş bir kodlama çerçevesine ya da araştırmacının analitik önyargılarına uydurmaya *çalışmaksızın* yapılan bir veri kodlama sürecidir. Bu anlamda, böyle bir tematik analiz tamamen veriye dayalıdır. Ancak, daha önce de tartışıldığı gibi, araştırmacıların kuramsal ve epistemolojik yükümlülüklerinden tamamen sıyrılmayacakları ve verilerin epistemolojik bir boşluk içerisinde kodlanmayacağını belirtmek önemlidir.

Aksine, “kuramsal” tematik analiz, araştırmacının alana dair kuramsal veya analitik ilgisinden etkilenme eğilimi gösterecektir ve dolayısıyla daha belirgin biçimde analizi yapan kişiye bağlıdır. Bu tematik analiz biçimi, veri setinin geneline ilişkin yoğun bir betimleme sunmaktan ziyade, verinin bazı yönlerine ilişkin daha ayrıntılı bir analiz sunma eğilimi gösterir. Ayrıca, tümevarımsal ve kuramsal analiz arasındaki tercih, araştırmacının verileri nasıl ve niçin kodladığına göre şekillenir. Araştırmacı oldukça özgün bir araştırma sorusundan hareketle kodlama yapabilir (daha kuramsal bir analiz yaklaşımı gerektirir) ya da kodlama süreci araştırmacıyı özgün bir araştırma sorusuna da götürebilir (tümevarımsal yaklaşım gerektirir).

Örneğin, bir araştırmacı katılımcıların heteroseksüellik hakkındaki görüşleriyle ilgileniyorsa ve görüşme yoluyla verileri topladıysa, konuyla ilgili önceki çalışmalarda tanımlanmış olabilecek başka temalara bakmadan sadece heteroseksüellik ile ilgili temaları bulabilmek için verileri tümevarımsal bir yaklaşımla defalarca okuyup kodlayacaktır. Şöyle ki, araştırmacı heteroseksüel söylemlerini tanımlayan Hollway’in (1989) en önemli araştırmasını okumamış ise kodlamasını sadece erkek cinsellik dürtüsü, cinsel ilişkide baskın ya da pasif rolde olma söylemlerine ilişkin temalandırır. Öte yandan, kuramsal bir yaklaşımla araştırmacı elindeki veri içinde *pasif rolde olma* söylemin nasıl dile getirildiğiyle ilgilenebilir ve verilerini kodlarken özellikle bu söyleme de odaklanabilir. Böylece, *pasif rolde olma* söylemi ile ilgili birçok tema belirler ve bunların Hollway’in çalışmasında belirlenen özgün temayla örtüşen, ayrışan ya da onun temasını daha da açılan bir sonuca ulaşabilirdi.

Anlamsal ya da örtük temalar

Analiz süreciyle ilgili başka bir karar ise temaların tanımlanacağı “ölçüt” ile alakalıdır: yani anlamsal ya da açıkça görünen bir ölçüt mü yoksa örtük ya da yorumsal bir ölçüt mü kullanılacak (Boyatzis, 1998).⁶ Tipik bir tematik analiz, özellikle ya da öncelikle tek bir düzeye odaklanır. Anlamsal bir yaklaşımda, temalar verinin açık veya yüzeysel anlamları üzerinden tanımlanır ve analizi yapan kişi katılımcının söyledikleri ve yazdıklarının *ötesinde* bir şey aramaz. Analiz sürecinde ideal olan; verinin anlamsal bağlam içerisindeki örüntüleri gösterecek şekilde basitçe düzenlendiği betimleme ve özetleme sürecinden örüntülerin önemine ilişkin bir kuram geliştirmeye ve örüntülerin anlamlarını ve çıkarımlarını (Patton, 1990) genellikle önceki alanyazınla ilişkilendirerek genişleten (buna uygun güzel bir örnek için (bkz. Frith ve Gleeson, 2004) yorumlama aşamasına doğru bir ilerleyiş göstermesidir.

Öte yandan, örtük ölçüt benimseyen bir tematik analizde araştırmacı verinin anlamsal bağlamının ötesine geçer ve verinin anlamsal bağlamına kuramsal bir temel ya da açıklama sunabilecek *başlıca* fikirleri, varsayımları ve kavramsallaştırmaları –ve ideolojileri– tanımlamaya ya da incelemeye çalışır. Elimizdeki veriyi üç boyutlu hale getirerek orantısız bir jöle kütlesine benzetirsek, anlamsal ölçütlü yaklaşım jölenin yüzeyini, şeklini ve anlamını tarif

etmeye çalışırken, örtük ölçütlü yaklaşım jöleye bu özel şeklini ve anlamını veren özellikleri betimlemeye çalışacaktır. Dolayısıyla, örtük tematik analiz için temaların belirlenmesi yorumlayıcı bir çaba gerektirir ve ortaya çıkan analiz salt bir betimleme değil ama kendiliğinden kuramsallaştırılmıştır.

Bu ikinci gelenekten gelen analizin kökeni daha çok yapılandırmacı bir paradigmaya dayanır (örn., Burr, 1995) ve bu haliyle tematik analiz, SA'nin [bazen özeldir "tematik SA" olarak da anılan (örn., Singer ve Hunter, 1999; Taylor ve Ussher, 2001)] bazı biçimleriyle örtüşür. Bu yaklaşımda analiz edilen veride söylenenler kuramsal olarak daha geniş varsayımlar, yapılar ve/veya anlamlara dayandırılır. Giderek daha fazla söylem analizcisi de psiko-analitik yorumlama yaklaşımlarına dönme eğilimi içerisindedir (örn., Hollway ve Jefferson, 2000) ve örtük tematik analiz de bu analiz çerçevesiyle bağdaşacak niteliktedir.

Epistemoloji: esasici/gerçekçi analiz mi yoksa oluşturmacı tematik analiz mi?

Yukarıda da tartışıldığı üzere, her ne kadar sonuç ve odak itibarıyla farklı olsalar da tematik analiz hem gerçekçi/esasici hem de yapılandırmacı bir paradigmayla desenlenebilir. Epistemoloji genellikle bir araştırma projesinin kavramsallaştırma aşamasında belirlense de veri analizi aşamasında da araştırmacının odağı verinin farklı boyutlarına kaydığında epistemoloji konusu tekrar gündeme gelebilir. Araştırmanın epistemolojisi, araştırmacının veriler hakkında söyleyebileceklerini yönlendirir ve anlamın nasıl kuramsallaştırılacağı konusunda açıklamalar sunar. Örneğin, esasici/gerçekçi bir yaklaşımda, araştırmacı güdüleri, deneyimleri ve anlamı basit bir şekilde kuramsallaştırabilir. Çünkü anlam, deneyim ve dil (anlam ve deneyim, dil sayesinde yansıtılır ve ifade edilir) arasında basit ve büyük oranda tek yönlü bir ilişki olduğu kabul edilir (Potter ve Wetherell, 1987; Widdicombe ve Wooffitt, 1995).

Buna karşın, yapılandırmacı bir açıdan bakıldığında, anlam ve deneyim, bireyin kendinden kaynaklanmaktan ziyade toplumsal olarak oluşturulur ve geliştirilir (Burr, 1995). Bu nedenle, yapılandırmacı bir çerçevede yürütülen tematik analiz, motivasyona veya bireysel psikolojiye odaklanma arayışına giremez ve girmez. Bunun yerine bireysel görüşleri doğuran sosyokültürel bağlamları, yapısal koşulları kuramsallaştırmaya çalışır. "Örtük" temalara odaklanan tematik analiz daha fazla yapılandırmacı olma eğilimi içindedir ve bu noktada tematik SA ile örtüşmeye başlar. Bununla birlikte, tüm "örtük" tematik analizlerin yapılandırmacı olduğu da söylenemez.

Nitel araştırmanın sorunları

Kısaca değinmek gerekirse nitel araştırma çok sayıda sorun içerir ve bu farklı sorunlar arasındaki bağlantıların net bir şekilde açıklanması gerekir. Bu sorunların başında, araştırmaya yön veren araştırma soru ya da sorularının çok genel olmasıdır. Araştırma sorusu, "lezbiyen ve gey ebeveynlik nasıl yapılandırılır?" ya da "Vajinanın anlamları nelerdir?" gibi çok genel (ve keşfedici) olabilir. Dar kapsamlı araştırma sorularına örnek ise "Lezbiyen ve gey ebeveynlik nasıl ve neden normalleştirilir?" (Clarke ve Kitzinger, 2004) veya "Vajina büyüklüğü konusundaki söylemler nelerdir?" (Bkz. Braun ve Kitzinger, 2001) gibi sorular olabilir. Bu daraltılmış sorular daha geniş çatı araştırma sorusunun bir parçası olabilir böyle bir durumda da bu dar sorulara cevap bulmak için yapılan analizler o çatı araştırma sorusuna da cevaplar sunacaktır. Her ne kadar her proje başlangıçta araştırma soruları ile şekillense de proje ilerledikçe araştırma soruları da daha düzgün hale gelecektir.

İkinci sorun, eğer veriler bireysel ya da odak grup görüşmeleri yoluyla toplandıysa katılımcıların yanıt vermesi gereken sorular var demektir. Son olarak ise verilerin kodlanmasına ve analizine yön veren sorular bulunmaktadır. Bu üç sorun arasında bir ilişki olmak zorunda değildir ve aslında sorunların birbirinden ayırtebilebilir olması sıklıkla istenilen bir durumdur. Şimdiye kadar okuduğumuz en kötü “tematik” analiz örneklerinden bazılarında, katılımcılara yöneltilen soruların, aslında ortada gerçek bir analiz olmamasına rağmen, “analiz” sonucunda tanımlanan “temalar”mış gibi kullanıldığı görülmektedir!

Özetlemek gerekirse, tematik analiz, bir dizi bireysel veya odak grup görüşmesi ya da çeşitli metinlerden oluşan veri seti *içerisinde* tekrar eden anlam örüntülerini bulmak için yapılan bir incelemeden ibarettir. Tematik analizin doğru biçimi ve ürünü, yukarıda da belirtildiği gibi duruma göre değişir ve dolayısıyla tematik analiz öncesi ve esnasında mutlaka yukarıda tartışılan sorunların dikkate alınması önemlidir. Verinin *belirli* boyutlarına ve örtük temalara odaklanan, daha yapılandırmacı doğaya sahip yaklaşımlar bir arada kümelenme eğilimi gösterirken, veri setinin genelindeki anlamlara ve anlamsal temalara odaklanan daha gerçekçi doğaya sahip yaklaşımlar ise çoğunlukla aynı çatı altında toplanırlar. Ancak, bu konuda katı kurallar olmadığı gibi yaklaşımlarla ilgili farklı kombinasyonlar da mümkündür. Önemli olan analiz sonucuna elde edilen ürünle ilgili olarak, çok detaylı olmasa da, nelerin yapıldığına ve neden yapıldığına dair bir açıklama içermesidir. Peki, tematik analiz yapan bir araştırmacı gerçekte ne yapar? Makalenin ilerleyen kısımlarında tematik analiz yapabilmek için araştırmacıların adım adım takip edebilecekleri anlaşılır bir rehber sunmaya çalışacağız.

Adım adım tematik analiz rehberi

Tematik analizin aşamalarından bazıları diğer nitel analiz yöntemlerinin aşamalarına benzer. Dolayısıyla bu aşamaların sadece tematik analize özgü olduğu söylenemez. Süreç, analizi yapan kişinin, verinin içerisindeki anlam örüntülerini ve araştırmacının ilgisini çekebilecek konuları fark etmesi ve aramaya koyulmasıyla başlar. Hatta bu durum, verilerin toplanması sürecinde de olabilir. Sürecin son noktası ise “araştırmacının analiz öncesinde, esnasında ve sonrasında tanımladığı soyut (ve çoğunlukla belirsiz) yapılar olan temaların” (Ryan ve Bernard, 2000: 780), yani verideki içerik ve anlam örüntülerinin (temaların) raporlanması aşamasıdır. Analiz, eldeki veri setinin tamamının, analiz edilen verilerden kodlanmış içeriklerin ve üretilen verilerin analizi arasında sürekli ileri geri hareket etmeyi gerektirir. Yazma işlemi, istatistiksel analizlerde olduğu gibi sadece süreç sonunda gerçekleşen bir şey değil, analiz sürecinin ayrılmaz bir *parçasıdır*. Bu yüzden yazma işlemi ilk aşamada fikirlerin ve olası kodlama şemalarının oluşturulmasıyla başlamalı ve baştan sona tüm kodlama/analiz süreci boyunca devam etmelidir.

Analiz sürecinde, alan yazını ne zaman incelemeniz gerektiğine dair farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı yöntembilimciler, alan yazını erkenden okumanın araştırmacının analitik görüş alanını daraltabileceğini ve verinin bazı boyutlarına odaklanırken olası önemli bazı boyutlarını gözden kaçırmaya yol açabileceğini savunur. Diğerleri ise analiz öncesinde alan yazını incelemenin araştırmacıyı veriyle ilgili ince ayrıntılara karşı daha duyarlı hale getirerek analizi güçlendireceği kanısındadır (Tuckett, 2005). Dolayısıyla, tematik analiz için araştırmacının alan yazını ne zaman okuması gerektiğine dair tek bir doğru olmamakla birlikte, tümevarımsal bir yaklaşımla yürütülen bir analiz için başlangıç aşamasında alan yazını incelememenin daha makul olduğu, buna karşın kuramsal yaklaşımın benimsendiği bir çalışmada araştırmacının analiz öncesinde mutlaka alan yazına başvurması gerektiği söylenebilir.

Aşağıda tematik analizin altı aşamasının somut örneklerle açıklandığı bir klavuz sunulmuştur (7). Analizin aşamaları Tablo 1’de özetlenmiştir. Nitel analizle ilgili yönergelerin, değişmez kurallar olmadığı ve temel ilkelerden sapılmadığı sürece araştırma soruları ve verilerin gerektirdiği ölçüde esnetilerek kullanılması gerektiği unutulmamalıdır (Patton, 1990). Ayrıca, analiz, basit bir şekilde bir aşamanın tamamlanıp diğerine geçildiği *doğrusal* bir süreç değildir. Aksine, aşamalar arasında gerektiğinde ileri geri hareket edilmesi gereken *tekrarlı* bir süreçtir. Bu nedenle analiz, zamanla gelişen (Ely vd., 1997), aceleye getirilmemesi gereken bir süreçtir.

Tablo 1.

Tematik Analizin Aşamaları

Aşama	Süreç açıklaması
1. Araştırmacının veriye aşına olması:	Verinin deşifre edilmesi (gerektiğinde), verinin tekrar tekrar okunması, ilk fikirlerin not edilmesi.
2. İlk kodların oluşturulması:	Tüm veri seti boyunca verinin dikkat çeken özelliklerinin sistematik bir şekilde kodlanması, her bir kodla alakalı olan verilerin bir araya toplanması
3. Temaların aranması:	Kodların potansiyel temalar altında toplanması, tüm verilerin ilişkili oldukları olası temaların altında toplanması
4. Temaların gözden geçirilmesi:	Temaların, kodlanmış veri içeriğiyle (1. Düzey) ve tüm veri setiyle (2. Düzey) uyumunun kontrol edilmesi, analize ilişkin tematik ‘haritanın’ oluşturulması.
5. Temaların tanımlaması ve isimlendirilmesi	Her temaya ait özelliklerin sadeleştirilmesi ve analizde anlatılan hikâyenin bütünü için tanımlanması için analize devam edilmesi, her bir temanın açık bir şekilde tanımlanması ve isimlendirilmesi.
6. Raporun hazırlanması:	Analiz için son fırsat. Somut, çarpıcı ve inandırıcı doğrudan alıntı örneklerinin seçilmesi, kodlanan veri içeriklerinin son kez analiz edilmesi, analiz sonuçlarının araştırma sorusu ve alan yazınıla tekrar ilişkilendirilmesi, analizin akademik bir dille raporlaştırılması.

Aşama 1: Araştırmacının veriye aşına olması

Araştırmacı analize başladığında, verileri bizzat toplamış ya da kendisine hazır sunulmuş olabilir. Verileri bizzat topladıysa, araştırmacı analize, verilere dair bazı ön bilgilerle ve fikirlerle başlayacaktır. Her durumda, araştırmacının baştan sona içeriğe ve bağlama aşına olacak düzeyde veriye yoğunlaşması hayati önem taşımaktadır. Yoğunlaşma genellikle anlamları, örüntüleri vb. bulmak amacıyla verilerin *etkin* bir şekilde “tekrar tekrar okunmasını” gerektirir. Kodlamaya başlamadan önce en az bir kez tüm veri setinin baştan sona okunması önerilir. Bu sayede olası fikirlere ve örüntülere ilişkin tanımlamalar, okuma esnasında araştırmacının zihninde şekillenmeye başlayacaktır.

Okuma sürecinin nasıl ilerleyeceği, araştırmacının analiz amacının genel ya da ayrıntılı olmasına, aradığı temaların örtük ya da anlamsal olmasına veya veriden (tümevarımsal) ya da kuramdan (tümdengelimsel) hareket etmesine göre değişebilir. Her durumda, araştırmacının veri setinin tüm boyutlarına aşına olması önemlidir. Bu aşamada nitel araştırmaların, ankete dayalı nicel araştırmalara kıyasla neden çok daha küçük örneklerle yürütülmesinin gerekçelerinden biri de açıkça anlaşılmaktadır. Çünkü verilerin tekrar tekrar okunması oldukça zaman alıcıdır. Her ne kadar bu aşamayı atlamak ya da verinin sadece belli yerlerini okumak araştırmacılara oldukça cazip gelse de, analizin geri kalanı için sağlam bir temel oluşturduğundan, araştırmacıların bu aşamayı kesinlikle atlama önerilir.

Araştırmacının bu aşamada kodlamalarla ilgili devam eden aşamalarda dönüp bakabileceği görüş ve yorumları ile ilgili notlar almaya başlaması iyi bir fikirdir. Araştırmacı bu süreci tamamladığında artık resmen kodlama işlemine başlamaya hazır demektir. Aslında, kodlama tüm analiz boyunca geliştirilen ve tanımlanmaya devam eden bir süreçtir.

Sözel verilerin deşifresi

Araştırmacı görüşmeler, televizyon programları veya siyasi konuşmalar gibi sözel verilerle çalışıyorsa, tematik analiz yapmak için verilerin yazılı olarak deşifre edilmesi gerekecektir. Her ne kadar zaman alıcı, yorucu ve bazen sıkıcı görünse de deşifre süreci verilere aşına olmaya başlamak için mükemmel bir yoldur (Riessman, 1993). Dahası, bazı araştırmacılar, deşifrenin “yorumlayıcı nitel metodolojide veri analizinin kilit aşamalarından biri” (Bird, 2005: 227) olarak görülmesi gerektiğini ve ağızdan çıkan seslerin kâğıda aktarıldığı basit mekanik bir işlemde ziyade, anlamların oluşturulduğu *yorumlayıcı bir işlem* olarak değerlendirilmesi gerektiğini iddia ederler (Lapadat ve Lindsay, 1999).

Sözlü metinlerin yazılı metinlere dönüştürülmesine ilişkin çeşitli yaklaşımlar mevcuttur (bkz. Edwards ve Lampert, 1993; Lapadat ve Lindsay, 1999). Örneğin Söylem Analizinde kullanılan ‘Jefferson’ sisteminde (bkz. Atkinson ve Miras, 1984, Hutchby ve Wooffitt, 1998) olduğu gibi belirli analiz biçimleri için özel deşifre sistemleri geliştirilmiştir. Ancak, tematik analiz ve hatta yapılandırmacı tematik analizde deşifre yaparken; konuşma, söylem ve anlatı analizindeki kadar ayrıntıya gerek yoktur. Tematik analiz yapmanın tek bir doğru yolu olmadığı için, deşifre yaparken uyulması gereken bir dizi katı yönerge de yoktur. Yine de tematik analiz asgari düzeyde tüm sözlü (ve bazen de öksürme vb. gibi sözsüz) ifadelerin titiz ve kapsamlı bir şekilde yazıya dökülmesini, yani “kelimesi kelimesine” deşifresini gerektirir⁸. Önemli olan, deşifre yaparken araştırmacının ihtiyaç duyduğu bilgilerin atlanmaması ve orijinaline “sadık” kalınması ve deşifre yönteminin uygulamada analiz amaçlarına uygun olmasıdır (Edwards, 1993). Örneğin, yanlış kullanılan noktalama işaretleri cümlelerin anlamını değiştirebilir: “Oku, baban gibi eşek olma.” ile “Oku baban gibi, eşek olma.”* cümleleri arasında noktalama işaretiden kaynaklanan anlam farkları mevcuttur (Poland, 2002: 632)

Daha önce de belirtildiği gibi, deşifre için harcanan zaman boşa değildir. Çünkü araştırmacı bu sayede analiz ilk aşamalarında deşifre yaparak elindeki veriye dair daha kapsamlı bir anlayış geliştirecektir. Ayrıca, araştırmacının verileri deşifre ederken gösterdiği dikkat, veri analizi için gereken ayrıntılı okuma ve yorumlama becerilerini de geliştirebilir (Lapadat ve Lindsay, 1999). Eğer veriler önceden bir başkası tarafından deşifre edilmişse ya da edilecekse, araştırmacının veriye aşına olmak için daha fazla zaman harcaması ve mutlaka deşifreleri orjinal ses kayıtları ile “tutarlılığı” açısından karşılaştırması önemlidir. Deşifre araştırmacı tarafından yapılmış olsa da bu kural geçerlidir.

Aşama 2: İlk kodların oluşturulması

İkinci aşama, araştırmacının verileri okuyup aşinalık kazandığında ve verilerin içeriğine dair önemli bulduğu fikirlerin ilk listesini oluşturduğunda başlar. Bu aşama verilerden ilk kodların üretilmesiyle devam eder. Kodlar, verinin araştırmacının ilgisini çeken bir özelliğini (anlamsal veya örtük) tanımlar ve “incelenen olguya ilişkin anlamlı sayılabilecek bilgiye ya da ham

* Çevirmenler Notu: Orijinal metinde verilen örnek hedef dilin kültürüne uyarlanmıştır.

verilerin en temel parçası veya unsuruna” karşılık gelir (Boyatzis, 1998: 63). Şekil 1’de kısa bir veri parçası için yapılan kodlama ve kod örnekleri verilmiştir. Araştırmacı verileri anlamlı gruplar halinde *düzenlediğinden* (Tuckett, 2005), kodlama süreci analizin bir parçasıdır (Miles ve Huberman, 1994). Ancak, kodlanmış veriler (çoğunlukla) daha geniş ve kapsamlı *analiz* birimi olan temalardan farklıdır. Bir sonraki aşamada geliştirilmeye başlayacağınız temalarınız, verilerle ilgili yorumlayıcı analizin yapıldığı yerdir ve bu temalar üzerinden incelenen olguyla ilgili savlar (çıkarımlar) geliştirirsiniz (Boyatzis, 1998).

Kodlama bir ölçüde temaların “veri odaklı” mı yoksa “kuram odaklı” mı olduğuna göre yapılır. Veri odaklı kodlamada, temalar veriden hareketle ortaya çıkar, ikincisinde ise araştırmacı aklındaki belirli sorular etrafında kodlama yapmak üzere verileri inceler. Ayrıca kodlama süreci araştırmacının tüm veri setinin içeriğini kodlamayı mı yoksa veri setinin sadece belirli (ve muhtemelen sınırlı) özelliklerini tanımlamayı mı amaçladığına göre değişir. Kodlama kağıt-kalemle veya bir yazılım programı aracılığıyla yapılabilir (yazılım programlarıyla ilgili bkz. örn., Kelle, 2004; Seale, 2000).

Ham veri	Kodlama
zor bir işe benziyor... demek istiyorum ki bir ismi değiştirmek için ne kadar evraka imza atmak gerekiyor.... hayır yani hayır ben hayır biz biz bunu düşündük ((mırıldanma)) işte öylesine ve düşündük hayır hayır ben sadece ben uğraşamam çok zor bir işe benziyor (Kate F07a)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Partneriyle konuşmuş 2. İsmi değiştirmek çok uğraştırıcı

Şekil 1. Üzerinde kodlama yapılmış kısa bir veri (Clarke vd., 2006)

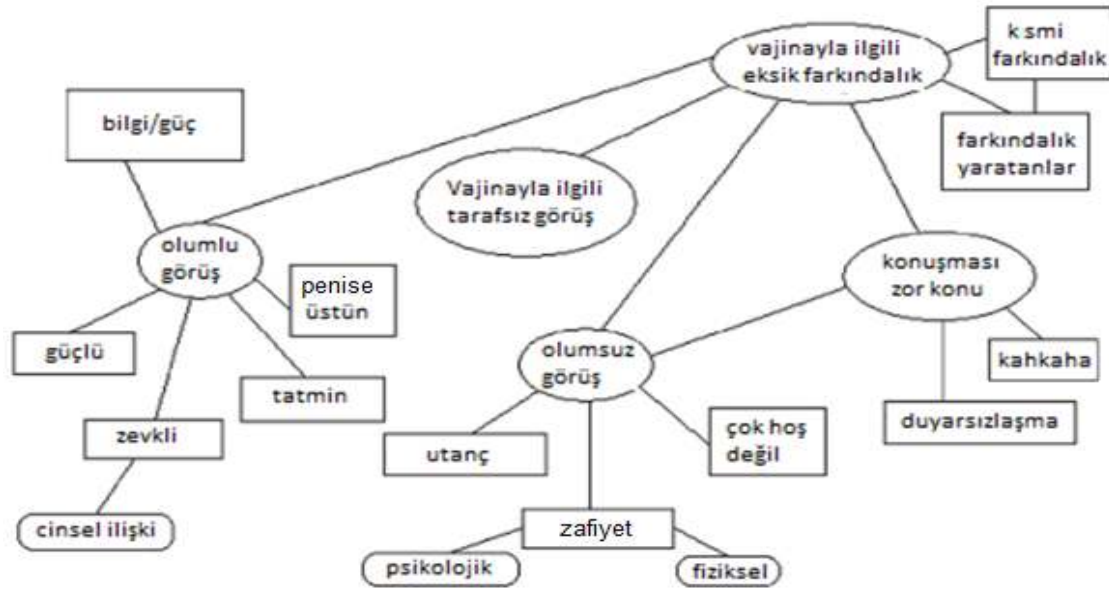
Araştırmacının dikkatini her veri ögesine tam ve *eşit* şekilde vererek, tüm veri seti üzerinde sistematik bir şekilde çalışması ve veri seti içerisinde tekrarlanan örüntülerin (temalar) temelini oluşturabilecek veri ögelerindeki ilgi çekici yönleri tanımlaması gerekir. Veri kodlamanın çok sayıda yolu vardır. Araştırmacı kağıt-kalemle kodlama yapıyorsa, analiz ettiği metinler üzerine notlar alabilir, potansiyel örüntüleri belirtmek için fosforlu veya renkli kalemler kullanabilir ya da veri kesitlerini tanımlamak için “yapışkan” not kağıtları kullanabilir. Araştırmacı öncelikle kodları tanımlayabilir, ardından kodları ilgili veri içerikleriyle eşleştirebilir. Ancak bu aşamada, eldeki tüm verilerin kodlanmış olması ve ait oldukları kodların altında toplanmaları önemlidir. Bu işlemde bilgisayar kullanılıyorsa, deşifre edilmiş her metin içindeki ilgili veriler kopyalanır ve oluşturulan her bir kod ayrı bir bilgisayar dosyası içinde bir araya getirilir. Eğer işlem basılı dökümanlar üzerinden yapılıyorsa verilerin fotokopisi çekilir ve kodlar, dosya kartları kullanılarak bir araya getirilir. Araştırmacı bilgisayar yazılımı kullanıyorsa, her bir veri ögesi içerisindeki ilgili metin seçilip etiketlenerek ve isimlendirilerek kodlama yapılır.

Araştırmacılara bu aşama şu önemli tavsiyeler verilebilir: (a) zamanın izin verdiği ölçüde, kodlanabildiği kadar çok potansiyel tema/örüntü kodlanmalıdır, çünkü ileride hangi temanın/örüntünün önemli olacağını kimse bilemez; (b) veriler kapsamlı bir biçimde kodlanmalıdır; bir başka ifadeyle kodlanan verinin öncesi ve sonrası da ilgili olduğu bağlam anlaşılacak kadar kodlamaya dâhil edilmelidir, çünkü kodlamayla ilgili ortak eleştirilerden biri bağlamdan uzaklaşılmasıdır (Bryman, 2001); ve (c) eğer uygunsa her bir içerik birden çok “temaya” kodlanabilir; bir başka ifadeyle bir içerik bir çok kez kodlanabileceği gibi bir kez de kodlanabilir ya da hiç kodlanmayabilir. Unutulmamalıdır ki hiçbir veri seti kendi içinde çelişkisiz değildir ve araştırmacının analiz sonucunda ortaya koyacağı tatmin edici bir tematik harita (verideki örüntülere ve arasındaki ilişkilere dair genel bir kavramsallaştırma⁹), veri seti

içerisindeki çelişkileri ya da tutarsızlıkları gidermek ya da gözardı etmek zorunda değildir. Analizdeki baskın hikâyenin dışında kalan bulguları da muhafaza etmek önemlidir. Bu nedenle araştırmacı kodlamalarında bu bulguları görmezden gelmemelidir.

Aşama 3: Temaları aramak

Üçüncü aşama, tüm veriler başlangıç seviyesinde kodlanıp bir araya toplandığında ve veri seti içinde tanımlanan farklı kodlara ait uzun bir kod listesi hazırlandığında başlar. Kodlardan ziyade daha geniş anlamda tema düzeyinde analize tekrar odaklanılan bu aşama, farklı kodların potansiyel temaların içerisine yerleştirilmesi ve kodlanmış tüm ilgili içeriğin tanımlanan temalar altında toplanması işlemini içerir. Esasen burada yapılan, kodları tekrar analiz ederek farklı kodların nasıl daha kapsayıcı bir tema oluşturabileceğine kafa yormaktır. Bu aşamada farklı kodları ortak temalar altında toplama işlemine yardımcı olabilecek görsel araçlardan faydalanılabilir. Bu amaçla tablolar veya zihin haritaları kullanılabilir ya da her bir kod (ve kısa bir açıklaması) ayrı bir kâğıda yazılarak yerleri değiştirilip tema kümeleri halinde düzenlenebilir. Şekil 2’de başlangıç aşamasına ait böyle bir tematik harita örneği sunulmuştur [Şekil 2-4’teki örnekler, Braun ve Wilkinson’un (2003) kadınların vajina ile ilgili konuşmalarından hareketle yapılan analizlerden alınmıştır]. Bu aşamada araştırmacı, kodlar arasındaki, temalar arasındaki ve farklı düzeylerdeki temalar arasındaki (örn., ana kapsayıcı temalar ve bunlar arasındaki alt temalar) ilişkiyi düşünmeye koyulur. Başlangıçta üretilen bazı kodlar ana tema olarak kalmaya devam ederken, diğer bazı kodlar alt temaları oluşturabilir ve bazıları da tamamen analiz dışı kalabilir. Bu aşamada hiçbir temaya ait görünmeyen bir dizi kodla da karşılaşılabilir. Ana temalara uygun olmayan bu kodlara (muhtemel geçici olarak) ev sahipliği yapacak “diğerleri” isimli bir “tema” oluşturmak oldukça makul bir yoldur.

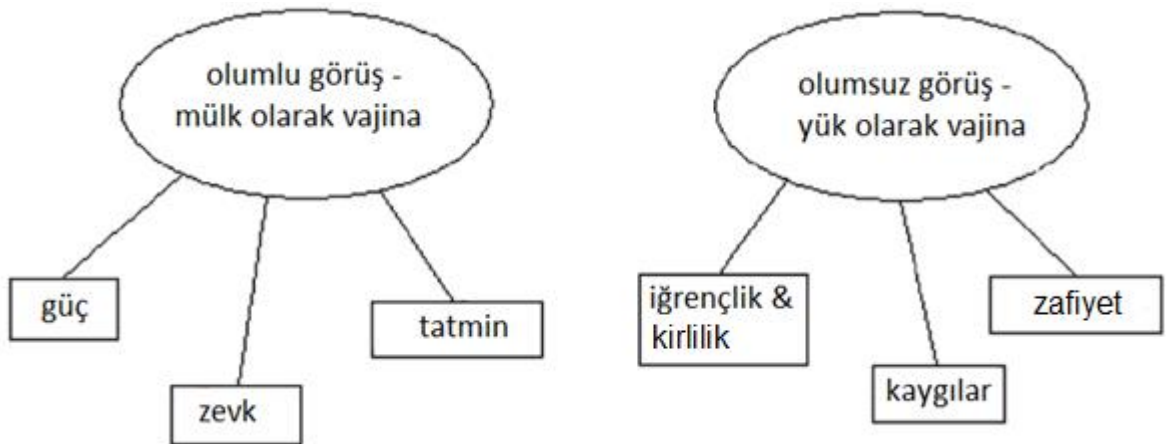

Şekil 2. Beş ana temayı gösteren ilk tematik harita [nihai analiz Braun ve Wilkinson’un (2003) çalışmasında sunulmuştur]

Bu aşamanın sonunda ortaya, aday temalar ve alt temalar ile bunlarla ilişkili olarak kodlanmış tüm verilerden oluşan bir ürün çıkar. Bu noktada, araştırmacı her bir temanın önemini hissetmeye başlar. Ancak, bu aşamada analizin bittiği yanılgısına düşmemek gerekir, çünkü bir sonraki aşamada kodlanmış veri içeriği ayrıntılı bir şekilde incelenmeden, temaların olduğu gibi kalıp kalmayacağına veya bazılarının birleştirilmesi, sadeleştirilmesi, ayrılması ya da atılması gerekir gerekmediğine karar vermek mümkün değildir.

Şekil 3. Üç ana temayı gösteren geliştirilmiş tematik harita [nihai analiz Braun ve Wilkinson'un (2003) çalışmasında sunulmuştur]

Şekil 4. Nihai iki ana temayı gösteren tematik haritanın son hali [bkz. Braun ve Wilkinson (2003)]

4. Aşama: temaların gözden geçirilmesi

Araştırmacının bir dizi aday tema belirlemesinin ardından bu temaların sadeleştirilmesini içeren 4. aşama başlar. Bu aşamada bazı aday temaların aslında tema olmadıkları (örn. yeteri miktarda destekleyici verinin olmaması ya da verilerin aşırı dağınık olması), diğer yandan bazı temaların da birbiri içerisine girdikleri (örn. iki farklı tema tek bir tema altında toplanabilir) açıkça görülecektir. Bazı temaların ise birden fazla temaya ayrılması gerektiği anlaşılabilir. Bu aşamada Patton'un (1990) kategorilerin değerlendirilmesi için önerdiği *iç homojenlik* (internal homogeneity) ve *dış heterojenlik* (external heterogeneity) gibi iki ölçütten faydalanılabilir. Bu ölçütlere göre aynı temaya kodlanan verilerin anlamca birbirleriyle uyuşması, farklı temalar arasında ise açık ve belirgin farkların olması gerekmektedir.

Bu aşama temalarının iki düzeyde gözden geçirilme ve sadeleştirme işlemini içerir. İlk gözden geçirme işlemi kodlanan veri içerikleri düzeyinde yapılır. Bu da her temaya kodlanan içeriğin okunmasını ve birbiriyle tutarlı bir örüntü oluşturup oluşturmadığına karar verilmesini gerektirir. Şayet aday temalar birbiriyle tutarlı bir örüntü oluşturuyorsa bu aşamanın ikinci düzeyine geçilebilir. Ancak aday temalar tutarlı bir örüntü oluşturmuyorsa, asıl sorunun temanın kendisinden mi yoksa temaya kodlanmış bazı içeriklerin temayla uyuşmamasından mı kaynaklandığına bakılması gerekir. Böyle bir durumda araştırmacının temayı yeniden ele alması, yeni bir tema yaratması, mevcut temayla örtüşmeyen içerik için yeni bir tema bulması ya da uyuşmayan içeriği analizden çıkarması gerekecektir. Aday temaların kodlanan içeriği yeterince temsil ettiğine kanaat getirildiğinde (araştırmacı taslak bir "tema haritası"na ulaştığında), artık bu aşamanın ikinci düzeyine geçilebilir. Bu sadeleştirme işleminin sonucu Şekil 3'te sunulan tema haritasında görülebilir.

İkinci düzey ise veri setinin tamamını içine alan benzer bir gözden geçirme ve sadeleştirme işlemini içermektedir. Bu düzeyde araştırmacı veri setinden hareketle her bir temanın geçerliliğini değerlendirmenin yanında ayrıca aday tema haritasının bir bütün olarak veri setinden çıkan anlamları "tam ve doğru" bir şekilde yansıtmadığına bakar. Burada "tam ve doğru temsil etme" gücü bir ölçüde araştırmacının benimsediği kuramsal ve analitik yaklaşıma bağlıdır. Ancak, araştırmacı bu aşamada veri setinin tamamını iki amaç doğrultusunda okur. Birinci okuma, yukarıda bahsedildiği üzere, temaların veri setini iyi "temsil ettiğinden" emin olmak için yapılır. İkincisi ise varsa ilk aşamalarda kodlamalar esnasında gözden kaçan ilave verileri temalara kodlamak için yapılır. Kodlama sürekli devam eden organik bir süreç olduğu için araştırmacının veri setinden yeniden kodlamalar yapması beklenen bir durumdur.

Şayet tutarlı bir tema haritasına ulaşılmışsa, araştırmacı bir sonraki aşamaya geçebilir. Ancak tema haritası veri setiyle uyuşmuyorsa, araştırmacının tatmin edici bir tema haritası elde edene kadar gözden geçirme ve sadeleştirme işlemlerini tekrar etmesi gerekir. Bu süreçte araştırmacı olası yeni temalar tanımlayabilir. Şayet önemli ve gerekli görülürse bu yeni temalara da ilgili içeriğin baştan kodlanması gerekecektir. Ancak bir uyarı yapmak gerekirse, veri kodlama ve tema oluşturma süreci *sonsuz* bir çabaya dönüşebileceğinden araştırmacının bitmek bilmeyen bir tekrar kodlama döngüsü içinde boğulmaması önemlidir. Kodlamanın nerede bitirilmesi gerektiğine dair kesin bir kural koymak mümkün olmasa da, sadeleştirme çabaları artık çalışmaya önemli bir katkı sağlamamaya başladığında kodlama işlemi bitirilebilir. Yeniden kodlama işlemi artık hassas ayara dönüşmüşse ve zaten işe yarayan (yani veriyle iyi uyuşan) bir kodlama çerçevesinin ayrıntılarıyla uğraşılmaya başlanmışsa, araştırmacının durumun farkına varıp artık kodlama işlemini tamamlaması gerekir. Aslında bu süreç yazdığımız bir metni

düzeltilme işine benzer: cümlelerinizi ve paragraflarınızı tekrar tekrar okuyup sonsuza dek düzeltebilirsiniz, ancak metnin üzerinden birkaç kez geçtikten sonra daha fazla uğraşmak genellikle gereksiz bir iyileştirme çabasına dönüşür. Bu iş aynen iyi süslenmiş bir pastanın üzerindeki damla çikolataları yeniden düzenlemeye benzer...

Bu aşamanın sonunda araştırmacının hangi farklı temalara ulaştığına, bu temaların birbirleriyle nasıl uyduğuna ve araştırma verilerinden hareketle ortaya çıkan büyük resmin ne olduğuna dair net bir fikir sahibi olması gerekir.

5. Aşama: temaların tanımlanması ve adlandırılması

Araştırmacının veri setinin tema haritasını başarılı bir şekilde oluşturmasının ardından (Şekil 4'te Virginia'nın tema haritasının son halini görebilirsiniz) beşinci aşamaya geçilir. Bu aşamada araştırmacı analizinde sunacağı temaları tanımlayıp daha da sade hale getirir ve temaların içerisindeki verileri analiz eder. Bu aşamada "tanımlayıp sadeleştirmek" ile kastedilen her temanın (ve genel olarak tüm temaların) "öz olarak" ne anlattığını tanımlamak ve her temanın veri setinin hangi boyutunu yansıttığını belirlemektir. Araştırmacı tek bir temayla çok şey anlatmaya çalışmamalı ya da bir temanın çok kapsamlı ve karmaşık olmamasına dikkat etmelidir. Bunun için araştırmacı her bir temanın altında toplanmış olan veri içeriklerine geri dönmeli ve bunları araştırma raporunda anlamlı ve kendi içinde tutarlı bir anlatımla sunacak şekilde örgütlemelidir. Sunulan veri içerikleri sadece alternatif sözcükler kullanarak tekrara girilmemeli, söz konusu içeriğin neden önemli olduğu gerekçeleriyle birlikte açıklanmalıdır.

Araştırmacının her bir tema için ayrıntılı bir analiz yapması ve yazması gerekir. Her temanın anlattığı "hikayeyi" tanımlamak kadar, araştırma sorusu ya da sorularından hareketle verilerin tamamına ilişkin anlatılan "ana hikayenin" içerisindeki yerini ortaya koymak da önemlidir. Böylelikle temalar arasında çok fazla binişiklik olmadığından da emin olunacaktır. Dolayısıyla temaların hem kendi başlarına hem de diğerleriyle bağlantılı bir şekilde ele alınması önemlidir. Sadeleştirme sürecinin bir parçası olarak araştırmacının herhangi bir temanın alt temaları içerip içermediğini de belirlemesi gerekmektedir. Alt temalar aslında tema içindeki temalardır. Bu alt temalar, özellikle geniş kapsamlı ve karmaşık temaları tutarlı bir şekilde yapılandırabilmek ve verinin içerisindeki anlam hiyerarşisini ortaya koyabilmek için faydalı olabilirler. Örneğin, kadınların vajinayla ilgili konuşmalarına ait analizlerinden birinde, Virginia iki çatı tema belirlemiştir: bir yük olarak vajina ve bir mülk (değerli bir şey) olarak vajina (Braun ve Wilkinson, 2003). Her temanın içerisinde de alt temalar tanımlanmıştır: yük teması için belirlenen alt temalar "iğrençlik ve kirlilik", "kaygılar" ve "zafiyet (saldırıya açıklık)"ten ve mülk teması içerisinde belirlenen alt temalar ise "tatmin", "güç" ve "zevk"ten oluşmaktadır. Ancak bu nihai temalara ve alt temalara Şekil 2-4'te gösterildiği gibi başlangıçtaki tema ve alt temaların sadeleştirilmesinin ardından ulaşılmıştır.

Bu aşamanın sonunda araştırmacının temalarının ne olup olmadığını net bir şekilde tanımlayabilmesi önemlidir. Bunu sınavın yollarından biri her bir temanın kapsamının ve bağlamının birkaç cümleyle tanımlanıp tanımlanamadığına bakmaktır. Eğer bu konuda sorunlar varsa temaların daha da sadeleştirilmesi gerekmektedir. Her ne kadar araştırmacı temalarına halihazırda işe yarar isimler vermiş olsa da, nihai analizde temalara verilecek isimlere karar verilmesi gereken nokta tam burasıdır. Bu isimler kısa ve öz, dikkat çekici ve okura temanın içeriğiyle ilgili net bir fikir verecek nitelikte olmalıdır.

6. Aşama: raporun hazırlanması

Araştırmacı artık üzerinde iyice çalışılmış bir dizi temaya ulaştığında altıncı aşamaya geçilir. Bu aşama nihai analizden ve rapor yazımından oluşur. İster bir yayın ya da araştırma ödevi kapsamında isterse tez kapsamında olsun, tematik bir analizin yazım aşamasında verilerin karmaşık hikayesi, okuru analizin geçerliliği ve değeri konusunda ikna edebilecek bir şekilde sunulmalıdır. Yapılan analizin (ve doğal olarak verilerden kesitler/alıntılar da sunulduğu raporun) araştırma verilerinden hareketle hem tek tek temalara hem de toplamda bütün temalara dair açık, anlaşılır, tutarlı, mantıklı, kendini tekrar etmeyen ve ilginç bir “hikaye” sunması önemlidir. Raporda temalara ilişkin yeterince kanıt, yani temanın geçerliliğini kanıtlayacak yeterince doğrudan alıntı sunulmalıdır. Araştırmacı özellikle gereksiz laf kalabalığına girmeden ortaya koymak istediği asıl noktayı destekleyebilecek çarpıcı örnekler ya da alıntılar sunmalıdır. Sunulan bu kanıtlar anlatılmak isteneni açık bir şekilde örnekliyor olmalıdır. Ancak araştırmacı raporunda sadece veri destekli kanıtlar sunmaktan *fazlasını* yapmalıdır. Raporda kullanılan alıntı ya da örnekler, araştırmacının veriyle ilgili anlatmak istediği hikayenin okurun gözünde net olarak canlanmasını sağlayacak bir şekilde analitik anlatının içerisine yedirilmelidir. Ayrıca bu analitik anlatının verinin betimlenmesinin *ötesine* geçerek araştırma problemine dair bir *görüş* sunması da beklenmelidir.

Yorumlamacı analizin gerçekte neleri kapsadığını saptamak

Yorumlamacı analizin (özellikle de bu analizin incelikleri çalışmadan çalışmaya farklılık gösterirken) gerçekte tam olarak neleri kapsadığını belirlemek oldukça güçtür. Başlangıç olarak, araştırmacının varsa kullanmayı planladığı tematik analiz türü başta olmak üzere, alanda yayınlanmış çalışmalarda tematik analiz örneklerine bakması önerilir. Çalışmalarda tematik analiz yönteminin isminin çok sık zikredilmemesi bu işi nispeten zorlaştırır da, araştırmacıya yol gösterebilecek örnekler mevcuttur (örn. Ellis ve Kitzinger, 2002; Kitzinger ve Willmott, 2002; Toerien ve Wilkinson, 2004). Araştırmacının elindeki verilere ilişkin ne tür sorular sorması gerektiği ve ne tür analitik iddiaların peşinden gitmesi gerektiği konusunda fikir vermek adına aşağıda tümevarımsal tematik analize ilişkin iyi bir örneğe yer verilmiştir. Frith ve Gleeson’dan (2004) alınan bu örnekte yapılan tematik analiz, erkeklerin içinde yaşadıkları geniş sosyal bağlama ilişkin deneyimlerini anlamayı amaçlamaktadır.

Frith ve Gleeson (2004) erkeklerin bedenleri hakkındaki hislerinin giyim kuşamlarını nasıl etkilediğini keşfetmeyi amaçladıkları çalışmalarında, 75 erkekten nitel sorularla veri toplamışlardır. Araştırmacılar, çalışmanın sonucunda dört temaya ulaşmıştır: giyim tercihlerinin kullanışlılığı, dış görünüşü umursamama, giysilerin bedeni gizlemek ya da teşhir etmek için kullanılması, kültürel beklentilere uygun bir şekilde giyinme. Her tema başlangıçta sorulan araştırma sorusuyla belirgin bir şekilde bağlantılı olmakla birlikte, her biri birbirinden bağımsız bir bakış açısını temsil etmektedir. Araştırmacılar analitik bir anlatımın yanında örnekleyici veri kanıtlarını kullanarak her bir temanın kapsamını ve özelden diğerlerinden farkını açık bir şekilde okura sunmuştur. Yeri geldiğinde araştırmacılar analizlerini daha da genişleterek betimleyici düzeyden (sıklıkla iddialarını mevcut alan yazına dayandırarak) yorumlayıcı düzeye taşımıştır. Örneğin, araştırmacılar “erkekler kullanışlılığı önemser” yargısında, erkeklerin cinsiyet normları ve klişeleriyle alakalı anlattıklarını, toplumun bir parçası olarak erkeklerin karşılaştığı beklentilerle ilişkilendirerek yorumlamışlardır. Bu analizde yaptıkları şey, erkeklerin cevaplarından çıkardıkları anlam örüntülerini toplumdaki cinsiyet algısına ilişkin akademik bir analizle ilişkilendirmek olmuştur. Araştırmacılar böylelikle, analizi yapan kişinin hem o

kültürün bir üyesi hem de *kültürü eleştiren biri* olarak sergilemesi gereken iki farklı duruşa iyi bir örnek sunmuştur. Araştırmanın ‘tartışma’ kısmında, temalarda erkeklerin giyim kuşamla ilişkisine dair okurlara sunulan hikayenin bütününe ilişkin genişletilmiş analitik yorumlara yer verilmiştir. Bu hikaye erkeklerin (geleneksel olarak daha çok kadınlarla özdeşleştirilen bir şekilde) “erkeksi görünüme dair kültürel beklentileri karşılayacak bir dış görünüme kavuşmak amacıyla giyim kuşamı kasıtlı ve stratejik bir araç olarak kullandıklarını” (Frith ve Gleeson, 2004: 45) ortaya koymuştur. Bu analiz, giyim-kuşam/görünüş ve erkeksiliğe ilişkin yerleşik inançları sorgulaması itibariyle alana önemli bir katkı sunmaktadır.

Bu örnekte görüldüğü gibi, araştırmacının analitik iddialarının “anlamsal” bir analiz düzeyinde bile temellendirilmesi ve verileri “yüzeysel” bir şekilde betimlemenin ötesine geçmesi gerekmektedir. Analizin son aşamalarına doğru sorulması gereken sorular şunlar olmalıdır: “Bu tema ne anlama gelmektedir?”, “Bu temayı destekleyen varsayımlar nelerdir?”, “Bu temaya ilişkin çıkarımlar nelerdir?”, “Bu temanın ortaya çıkmasına yol açmış olabilecek koşullar nelerdir?”, “İnsanlar neden bu konuyla ilgili (farklı bir şekilde değil de) bu şekilde konuşmaktadır?” ve “Ulaşılan farklı temalar konuya ilişkin hikayenin bütününe dair ne söylemektedir?”. Araştırmacının zihninde tema haritasına ilişkin net bir fikir oluştuğunda bu tür sorular analize yol göstermelidir.

Tematik analizde dikkat edilmesi gereken olası tuzaklar

Tematik Analiz; Söylem Analizi ya da Konuşma Analizi gibi yaklaşımlarda kullanılan ayrıntılı kuramsal ve teknik bilgiyi gerektirmeyen nispeten daha basit bir nitel analiz şeklidir. Nitel araştırma tekniklerini yeni öğrenmeye başlayanlar da dahil, araştırmacılar için nitel veriler üzerinde tematik bir analiz yapmak nispeten kolaydır. Ancak araştırmacıyı yetersiz bir analize götürebilecek bazı tuzaklar da vardır. Bu bölümde araştırmacıların bu tuzaklara düşmesini engellemek amacıyla gerekli açıklamalara yer verilmiştir.

Bu tuzakların başında eldeki veriyi aslında hiç *analiz* edememek gelmektedir! Tematik analiz, veri içeriklerinin çok az ya da hiçbir analitik yorumlama olmadan bir araya getirilmesi değildir. Benzer şekilde, belirli bir içeriği basitçe ya da sadece farklı kelimelerle açıklanmaktan ibaret analitik yorumlar da tematik analiz olarak değerlendirilemez. Tematik analizde kullanılan veri içerikleri, araştırmacının elindeki veriyle ilgili saptadığı analitik noktaları örneklendirici niteliktedir. Bu içerikler yukarıda tartışıldığı gibi mevcut içeriğin ötesine geçen bir analizi örnekleme/destekleme, veriyi anlamlandırmak ve okura verinin ne anlama geldiğini ya da gelebileceğini anlatmak için kullanılmalıdır. Bununla alakalı ikinci bir tuzak ise veri toplamak amacıyla kullanılan soruların (örneğin görüşme formundaki sorular) “tema” olarak kullanılmasıdır. Böyle bir durumda, veri setinin tümünden hareketle temaları tanımlamak ya da cevapların içerisindeki anlam örüntüsünü ortaya çıkarmak amacıyla yapılmış analitik bir çabadan söz edilemez.

Üçüncü tuzak, temaların çok işlevsel görünmediği, çoğunun birbiriyle binişik olduğu ya da kendi içerisinde anlamlı ve tutarlı olmadığı, zayıf ya da inandırıcılıktan uzak bir analizin yapılmış olmasıdır. Temanın bütün boyutlarıyla merkezi bir fikir ya da kavramın etrafında kenetlenmiş olması gerekir. Analizin amacına bağlı olarak, araştırmacının analizde verinin büyük bir kısmını yeterince yansıtamaması ya da verinin bir ya da daha fazla boyutuna ilişkin zengin bir betimleme/yorum sunamaması durumunda bu tuzağa düşülebilir. Raporda veri setinden alınmış örneklere yeterince yer verilmemesi de (örn. bir tema için sadece bir ya da iki

içerik) zayıf veya inandırıcılıktan uzak bir analize yol açabilir. Bu nokta özellikle de sunumda kullanılan dilin etkililiği ve veri setinin tamamını okumamış birisi için analizin ikna ediciliği açısından istenmeyen bir durumdur: ‘Veri “analizi”... araştırmacının kasıtlı ve bilinçli bir şekilde ürettiği bir sanat eseridir ve bu sanatsal faaliyet bir görüşün inandırıcılığı konusunda okuru ikna edecek şekilde yapılandırılmalıdır’ (Foster ve Parker, 1995: 204). Bu yolla araştırmacı, Bryman’ın (1988) nitel araştırmada “anektodculuk” (bir olguyla ilgili bir ya da bir kaç örneğin aslında sınırlı bir duruma ya da kişiye özgüyen genel bir örüntü ya da temaya dönüştürülmesi) diye tanımladığı hataya düşmekten (ya da düşmüş görünmekten) kaçabilir. Elbette bu, nitel analizde birkaç örneğin dikkate değer olmadığı ya da yeterince açıklayıcı olamayacağı anlamına gelmez. Ancak bu örnekleri de kapsamlı bir temaymış gibi yorumlamamak gerekir.

Dördüncü tuzak, eldeki veri ve verilerle ilgili yapılan analitik iddiaların örtüşmemesi durumudur. Böyle (dayanaksız) bir analizde, iddialar veri ile desteklenmez veya en kötüsü kanıt olarak sunulan veri içerikleri verinin aslında farklı bir şekilde analiz edilmesi gerektiğine işaret eder ya da sunulan iddialarla ters düşer. Araştırmacı, yaptığı yorumların ve vardığı analitik sonuçların verilerden aktardığı örneklerle ya da alıntılarla tutarlı olduğundan emin olmalıdır. Yetersiz bir analizde, farklı okumalarda veriden bariz bir şekilde çıkabilecek alternatif yorumların dikkate alındığına dair bir izlenim oluşmaz. Aksine sonuç raporunda farklı yorumlar (ve hatta çelişkiler) dikkate alınmaz. Veriden elde edilen, şayet varsa, bir örüntünün %100 eksiksiz ve çelişkisiz olması nadir bir durumdur. Dolayısıyla bir araştırmacının, sağlam bir açıklama olmaksızın yaptığı analizin eksiksiz ve çelişkisiz olduğunu iddia etmesi şüphelidir. Temaları daha iyi açıklamak için ilginç ve inandırıcı örnekler seçmek önemlidir, dolayısıyla araştırmacı bunun için ciddi anlamda kafa yormalıdır.

Beşinci tuzak, kuram ile analitik iddialar arasında ya da araştırma sorularıyla kullanılan tematik analiz *yöntemi* arasında yanlış bir eşleşme yapmaktır. İyi bir tematik analizde araştırmacının veriye ilişkin yorumlarının kuramsal çerçeveye tutarlı olduğundan emin olması gerekir. Örneğin araştırmacı deneysel bir çerçevede çalışıyorsa normalde araştırma konusunun sosyal yapılandırmacı bir yaklaşımla ele alınmaması beklenir. Benzer şekilde araştırmacı yapılandırmacı bir bakış açısıyla tematik analiz yapıyorsa insanların kendi deneyimleriyle ilgili anlattıklarını, onların dünyalarına açılan şeffaf bir pencereymiş gibi ele almaması gerekir. Son olarak, ne kadar iyi ya da ilginç olursa olsun kuramsal varsayımları ortaya koyulmamış ya da nasıl ve ne amaçla yapıldığına dair açıklama sunulmamış bir analiz önemli bilgilerden yoksundur (Holloway ve Todres, 2003) ve bu yüzden bir yönü eksik kalmıştır.

İyi bir tematik analiz nasıl olur?

Nitel araştırma geleneğine dışarıdan bakanların, nitel araştırmalara yönelttiği eleştirilerden birisi “her şeye kabul” algısıdır. Örneğin Laubschange (2003), çalışmasının özetinin ilk cümlesinde bu görüşü şöyle dile getirmiştir: “Nicel araştırmalar yapmaya alışmış çoğu bilim insanı için nitel araştırma kavramı, geneli itibarıyla muğlak, neredeyse yabancı ya da “saçma sapan”dır ve “gerçek” bir araştırma sayılmaz. Ancak, her ne kadar ‘nitel’ araştırmalar ‘nicel’ yaklaşımlarla aynı kriterlere tabi tutulmasa da nitel araştırmalarda da veri analizi sürecinde titizlikle uygulanması gereken yöntemler mevcuttur. Dahası, iyi bir nitel araştırma yapmak için hem veri toplama hem de veri analizi sürecinde dikkat edilecek kriterler vardır (bkz. Elliott vd., 1999; Parker, 2004; Seale, 1999; Silverman, 2000; Yardley, 2000). İngiliz Psikoloji Derneğinin web sayfasında (bkz. <http://www.bps.org.uk/publications/journals/joop/qualitativeguidelines.cfm>)

nitel araştırmaların niteliğini değerlendirmek amacıyla kullanılabilirler. Kısa bir kılavuz sunulmuştur. Katı kriterlerin özgürlüğü sınırlaması ve yöntemsel gelişimi engellemesi gibi endişeler dikkate alındığında nitel araştırmacının niteliğini ölçmek için “ölçütler” belirlemek çok da eleştirilmeyecek bir durum değildir (Elliott vd., 1999; Parker, 2004; Reicher, 2000). Reicher (2000), bu eleştiriyi daha da ileriye taşıyarak ‘inanılmayacak kadar farklı türde nitel araştırma yaklaşımı aynı kriterlere tabi *tutulabilir* mi ve *tutulmalı* mıdır?’ sorusunu sormuştur.

Bu eleştirileri bir tarafa koyarsak, nitel araştırmaların değerlendirilmesinde aranacak ölçütlerin çoğu, tematik analizle yapılan çalışmalara da kısmen uygulanabilir. Tematik analiz esnek bir yöntem olduğu için araştırmacının ne yaptığını açık ve net bir şekilde açıklaması ve yaptığını iddia ettiği şeyin gerçekte yaptığıyla örtüşmesi gerekmektedir. Bu bakımdan, kuramsal altyapının ve yöntemin gereklerinin çalışmaya titizlikle yansıtılması gerekir. ‘Bu titizlik ise araştırmacının varsayımları, araştırdığı konuyu kavramsallaştırma şekliyle bağdaşan sistematik bir yöntem tasarlamasını gerektirmektedir’ (Reicher ve Taylor, 2005: 549). Tablo 2’de tematik analizin niteliğini değerlendirmede kullanılabilirler kısa bir ölçüt listesi sunulmuştur.

Tablo 2.

İyi Bir Tematik Analiz İçin 15 Maddelik Ölçüt Listesi

İşlem	No.	Ölçüt
Deşifre	1	Veriler yeterince ayrıntıyı içerecek şekilde deşifre edilmiştir ve yapılan deşifrelerin “doğruluğu” orijinal kayıtlarla karşılaştırılarak kontrol edilmiştir.
Kodlama	2	Verideki her bir unsura kodlama sürecinde eşit derecede önem verilmiştir.
	3	Temalar birkaç çarpıcı örnekten hareketle oluşturulmamış (anekdotçu yaklaşım), aksine kodlama süreci ayrıntılı, kapsamlı ve çok yönlü yapılmıştır.
	4	Her bir temaya ait ilgili tüm veriler bir araya getirilmiştir.
	5	Temalar birbirleriyle ve orijinal veri setiyle karşılaştırılarak kontrol edilmiştir.
Analiz	6	Temalar kendi içlerinde anlamlı ve tutarlıdır. Diğer temalardan belirgin olarak ayrılmaktadır.
	7	Veriler çözümlenmiş, yorumlanmış, anlamlandırılmıştır; basitçe kelimelerle genişletilerek açıklanmamış ya da yüzeysel olarak betimlenmemiştir.
	8	Analiz ve veriler örtüşmektedir; verilerden aktarılan alıntılar analizdeki iddiaları destekler niteliktedir.
	9	Yapılan analiz, veriler ve incelenen konu hakkında ikna edici ve iyi organize edilmiş bir hikaye sunmaktadır
Genel	10	Analitik anlatım ile destekleyici nitelikteki doğrudan alıntılar arasında iyi bir denge kurulmuştur
	11	Acele edilmeden ya da üstün körü geçirilmeden, analizin her aşamasının nitelikli bir şekilde tamamlanabilmesi için yeterince zaman ayrılmıştır.
Yazılı rapor	12	İzlenen tematik analiz yaklaşımı ve analizle ilgili varsayımlar açık bir şekilde tanımlanmıştır
	13	Araştırmacının yaptığını iddia ettikleri ile gerçekte yaptıklarına dair raporda sundukları birbiriyle örtüşmektedir. Örneğin tanımlanan yöntem ve raporlanan analiz tutarlıdır.
	14	Raporda kullanılan dil ve kavramlar, analizde benimsenen epistemolojik yaklaşımla tutarlıdır.
	15	Araştırmacı araştırma sürecinde aktif rol almıştır; temalar kendiliğinden “ortaya çıkmamıştır.”

Öyleyse tematik analiz psikologlara ne sunar?

Makalemizi tematik analizin avantaj ve dezavantajları hakkındaki birkaç kısa görüşle bitiriyoruz. Makalenin başından itibaren gösterilmeye çalışıldığı üzere, tematik analiz karmaşık bir yöntem değildir. Esasen, Tablo 3'te görüleceği üzere avantajları çoktur. Ancak aşağıda da belirtildiği gibi, bazı dezavantajlarının da olmadığı söylenemez. Bu dezavantajların çoğu, yöntemin kendisinden ziyade analizin kötü yapılmasından ya da uygun olmayan araştırma sorulardan kaynaklanmaktadır.

Tablo 3.

Tematik Analizin Avantajları

- Esneklik.
- Öğrenmesi ve uygulaması nispeten kolay ve çabuk bir yöntemdir.
- Nitel araştırma konusunda az deneyimli ya da deneyimsiz araştırmacılar tarafından kolayca kullanılabilir.
- Sonuçlar eğitilmiş okur kitlesinin geneli tarafından anlaşılabilir.
- Katılımcıların araştırma sürecine aktif olarak katıldığı, katılımcı araştırma paradigması kapsamında kullanılacak faydalı bir analiz yöntemidir.
- Kapsamlı bir veri setinin anahtar özelliklerini pratik bir şekilde özetleyebilir, ve/veya veri setine ilişkin “zengin bir betimleme” sunabilir.
- Veri seti içerisindeki benzerlikler ve farklılıklar vurgulanabilir.
- Önceden tahmin edilemeyen bakış açılarını ortaya çıkarabilir.
- Veriye ilişkin psikolojik yorumların yanında sosyal temelli yorumlara da izin verir.
- Sonuçları politika geliştirme sürecinde kullanılmaya uygun nitel analizler üretmek için kullanılabilir.

Dahası tematik analiz yönteminin farklı analitik seçenekler sunan esneklik özelliği, veri setine ilişkin söylenebileceklerin sınırının da oldukça geniş olduğu anlamına gelir. Bu bir taraftan avantaj gibi görünse de aynı zamanda bir dezavantaj da olabilir. Çünkü bu durum ileri aşama analizler için özgün klavuzlar geliştirilmesini zorlaştırır ve verinin hangi boyutuna odaklanması gerektiğine karar verirken araştırmacının elini kolunu bağlayabilir. Dikkate alınması gereken bir başka husus da araştırmacının ortaya koyduğu analitik iddiaların mevcut bir kuramsal çerçeveye dayandırılmaması durumunda, yapılacak tematik analiz yalın bir betimlemenin ötesine geçememesi ve zengin yorumlama gücünün sınırlanmasıdır.

Tematik analizle ilgili diğer dezavantajlar, özellikle de diğer nitel analiz yöntemleriyle karşılaştırıldığında ortaya çıkmaktadır. Örneğin, anlatı analizi ya da diğer bibliyografik yaklaşımların aksine tematik analizde araştırmacı tek bir bireyin anlattıklarından bir süreklilik ya da tezat algısı çıkaramaz ve asıl açıklayıcı olan noktalar da bireylerin anlattıkları boyunca gözlenen bu çelişkiler ve tutarlılıklar olabilir. Söylem Analizi (SA) ve Konuşma Analizi (KA) gibi yöntemlerin aksine basit bir tematik analiz, araştırmacının konuşmalarda kullanılan dil ya da diğer işlevsel unsurların ayrıntılı bir şekilde analiz edilmesine olanak sunmaz.

Son olarak, daha önce de belirtildiği üzere yaygın olarak kullanılmasına rağmen sınırları çok iyi çizilmediği ve yeterince sahiplenilmediğinden tematik analizin popüler bir analiz yöntemi olmadığını hatırlatmakta fayda vardır. Bu da tematik analizin; kuram oluşturma, yorumlamacı olgubilimsel analiz ya da söylem analizi gibi sözde daha gelişmiş ve kesinlikle daha popüler ve “markalaşmış” diğer analizleri yapmak için gerekli bilgi ve becerilere sahip olmayan kişiler tarafından sıklıkla kullanılması ya da kullanılıyor gibi görünmesi anlamına gelmektedir. Umarız bu makale bu görüşün değişmesine katkı sağlar, çünkü yukarıda da savunulduğu üzere güçlü bir

tematik analiz özgün araştırma sorularına cevap verebilecek zengin bir analiz ortaya koyabilir. Önemli olan araştırmacının, konu/içerik ya da araştırma sorusundan ziyade körükörüne yöntemle bağlı kalacak şekilde bir “yöntemperestliğin” kurbanı olmadan araştırma sorusuna uygun bir yöntem seçmesidir (Holloway ve Todres, 2003). Gerçekte, araştırmacının analiz yöntemi, hem araştırma sorusundan hem de kapsamlı kuramsal varsayımlardan hareketle belirlenmelidir. Bu çalışmada da vurgulandığı üzere tematik analiz çeşitli epistemolojik yaklaşımlar ve araştırma soruları için kullanılabilir esnek bir yaklaşımdır.

NOTLAR

1-Boyatzis (1998), tematik analize ilişkin çok daha ayrıntılı bir açıklama yapmaktadır. Ancak, bu açıklamanın nitel yaklaşımlara aşina olmayanlar için yeterince anlaşılabilir olmadığını düşünüyoruz. Dahası nitel analizin öznelliğini kabul etmekle birlikte, benimsediği yaklaşım sıklıkla pozitivist empirist bir paradigmayı yansıttığından Boyatzis'in yaklaşımı genel olarak bizimkinden farklıdır.

2-Dey'in (1993) farklı nitel yöntemlerde kullanılan ortak analiz tekniklerini tanımlamayı ve "nitel analiz" nasıl yapılacağını göstermeyi amaçlayan "nitel veri analizine" ilişkin açıklaması, doğrudan ifade edilmese de tematik analize odaklanması açısından bu yargıyı desteklemektedir.

3-Potter (1997: 147/48) gibi bazı yazarlar, örneğin söylem analizi gibi nitel yöntemler için hazır bir 'tarifin' sunulmaması gerektiğini belirtmektedir. Çünkü 'söylem analizi yapmak, tarife bakarak tavuk yemeği yapmaktan ziyade bisiklet sürmek ya da civcivin cinsiyetini belirlemek gibi daha çok deneyimle edinilen bir beceridir... Bu durum söylem analizini tanımlamayı ve öğrenmeyi zorlaştırır'. Bunun yerine, yöntemleri herkes için demokratik ve erişilebilir kılmak ve aslında her türden nitel araştırmayı yöntem konusunda eğitim almamış kişiler için anlaşılır ve böylece nispeten popüler hale getirmek istiyorsak uygulamada nasıl yapılacağı konusunda somut öneriler sunmalıyız. Biz burada 'tarif sunmayan' eğitim formatlarının önemini sorgulamıyoruz, ancak eğitimlerde sunulan 'tarifler' belli yöntemlerin doğasındaki karmaşıklığı basite indirgerken diğer taraftan yöntemlerin erişilebilirliği açısından önemlidir.

4-Foster ve Parker (1995) analizi yapan kişinin yaratıcı ve aktif rolünü kabul etmenin bir yolunun yazarken birinci tekil şahıs dilini kullanmak olduğunu belirtmektedir.

5-İçerik analizi, nitel verilerdeki örüntüleri tanımlamak için kullanılacak bir diğer yöntemdir ve bazen tematik yaklaşımlarla karıştırılabilir (Bkz. Wilkinson, 2000). Ancak, içerik analizinde veri daha çok mikro düzeyde analiz edilir ve çoğunlukla (frekanslar) sayılar verilir (Wilkinson, 2000), ve başta nitel olan verilerin nicel olarak analiz edilmesine olanak sağlar (Ryan ve Brnard, 2000). Tematik analiz, temaların sayısallaştırma eğiliminin olmaması bakımından bu anlayıştan farklıdır. Ancak bunun istisnaları olabilir, örneğin Boyatzis (1998), tematik analiz kullanılarak nitel verilerin nicel formata dönüştürülebileceğini ve istatistiksel analizlere tabi tutulabileceğini öne sürer. Genelde içerik analizinde yapıldığı gibi analiz birimi bir sözcük veya ifadeden daha fazlasıdır.

6-Boyatzis'in (1998) örtük ve açık tanımlaması, bizim örtük ve semantik tanımlamamızdan biraz daha dar kapsamlıdır ve Boyatzis tematik analizi örtük ve açık boyutlarını içerecek şekilde tanımlar. Bu durum Boyatzis'in yorumlama sürecini örtük analizle bağdaştırmasından kaynaklanır. Oysa biz tematik analizin, semantik yaklaşımın önemli bir unsuru olarak görülmesi gerektiğini savunuruz.

7. Bu aşamada "iyi nitelikte" bir veri setiyle çalışacağınızı varsayıyoruz. Verinin "iyi" olup olmadığına, veri toplama süreci ile ilgili ne, niçin ve nasıl sorularının cevaplarını içeren belirli kriterlere bakılarak karar verilir. "İyi veri" konuyla ilgili zengin, ayrıntılı ve kapsamlı açıklamalar sunmalıdır. İyi veriler incelenen konu hakkında sadece yüzeysel bir bakış sunmaz ya da herkesin hem fikir olduğu bir açıklamayı tekrar etmez. Deneyimsiz bir araştırmacı için zor olan, katılımcılarla zengin ve kapsamlı görüşler sunmalarını sağlayabilecekleri şekilde etkileşim kurabilmektir. Yetenekli ve tecrübeli bir araştırmacı için mümkün olsa da, niteliği düşük verilerden iyi bir analiz çıkarmak oldukça zor bir iştir.

8. "Kelimesi kelimesine" deşifre ile ilgili olası sorunlar ve bu süreçte deşifreye dahil edilenler ve edilmeyenler üzerine yapılan bir tartışma için Poland'a (2002) bakınız.

9. Tematik haritayla kastettiğimiz şey, Ryan ve Bernard (2000) tarafından tanımlanan kod defterine benzer. Ancak tematik haritada daha az detay sunulurken; kod defterinde, kodlar arasında hiyerarşik ilişkilere dair ayrıntılı açıklamaların yanı sıra her bir kodun tanımı, kriterleri, örnekleri, karşıt örnekleri vb. ayrıntılara yer verilir. Boyatzis'in (1998) tematik kod açıklamasında olduğu gibi bu model de verilere uygulanır (ve veriye uygun olarak revize edilir). Ayrıntılı tematik harita örnekleri için Şekil 2-4 'e bakınız. Tablo formatında hazırlanmış başka bir tematik harita örneğini Frith ve Gleeson'nun (2004) çalışmasında bulabilirsiniz.

Kaynaklar / References

- Antaki, C., Billig, M., Edwards, D. and Potter, J. (2002). Discourse analysis means doing analysis: a critique of six analytic shortcomings. DAOL Discourse Analysis Online [electronic version], 1(1).
- Aronson, J. (1994). A pragmatic view of thematic analysis. *Qualitative Report* 2(1).
- Atkinson, J.M. and Heritage, J. (1984). *Structures of social action: studies in conversation analysis*. Cambridge University Press.
- Attride-Stirling, J. (2001). Thematic networks: an analytic tool for qualitative research. *Qualitative Research* 1, 385-405.
- Bird, C.M. (2005). How I stopped dreading and learned to love transcription. *Qualitative Inquiry* 11, 226-48.
- Boyatzis, R.E. (1998). *Transforming qualitative information: thematic analysis and code development*. Sage.
- Braun, V. (2005a). In search of (better) female sexual pleasure: female genital 'cosmetic' surgery. *Sexualities* 8, 407-24.
- Braun, V. (2005b). Selling the perfect vulva. Manuscript under submission.
- Braun, V. and Kitzinger, C. (2001). The perfectible vagina: size matters. *Culture Health & Sexuality*, 3, 263-77.
- Braun, V. & Wilkinson, S. (2003). Liability or asset? Women talk about the vagina. *Psychology of Women Section Review* 5, 28-42.
- Braun, V., Gavey, N. & McPhillips, K. (2003). The 'fair deal?' Unpacking accounts of reciprocity in heterosexual. *Sexualities*, 6, 237-61.
- Bryman, A. (1988). *Quantity and quality in social research*. Routledge.
- Bryman, A. (2001). *Social research methods*. Oxford University Press.
- Burman, E. & Parker, I., editors, (1993). *Discourse analytic research: repertoires and readings of texts in action*. Routledge.
- Burr, V. (1995). *An introduction to social constructionism*. Routledge.
- Charmaz, K. (2002). Qualitative interviewing and grounded theory analysis. In Gubrium, J.F. and Holstein J.A., (Eds.), *Handbook of interview research: context and method*. Sage, 675-94.
- Clarke, V. (2005). 'We're all very liberal in our views': Students' talk about lesbian and gay parenting. *Lesbian and Gay Psychology Review*, 6, 2-15.
- Clarke, V., & Kitzinger, C. (2004). Lesbian and gay parents on talk shows: resistance or collusion in heterosexism. *Qualitative Research in Psychology* 1, 195-217.
- Clarke, V., Burns, M., & Burgoyne, C. (2006). 'Who would take whose name?' An exploratory study of naming practices in same-sex relationships. Manuscript under submission.
- Dey, I. (1993). *Qualitative data analysis: a userfriendly guide for social scientists*. Routledge.
- Edwards, J.A. (1993). Principles and contrasting systems of discourse transcription. In Edwards, J.A. and Lampert, M.D., (Eds.), *Talking data: transcription and coding in discourse research*. Lawrence Erlbaum Associates, 3-31.
- Edwards, J.A. and Lampert, M.D., editors, (1993). *Talking data: transcription and coding in discourse research*. Lawrence Erlbaum Associates.

- Elliott, R., Fischer, C.T. and Rennie, D.L. (1999). Evolving guidelines for publication of qualitative research studies in psychology and related fields. *British Journal of Clinical Psychology*, 38, 215-29.
- Ellis, S.J. and Kitzinger, C. (2002). Denying equality: an analysis of arguments against lowering the age of consent for sex between men. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 12, 167-80.
- Ely, M., Vinz, R., Downing, M. & Anzul, M. (1997). *On writing qualitative research: living by words*. Routledge/Falmer.
- Fine, M. (2002). *Disruptive voices: the possibilities for feminist research*. University of Michigan Press.
- Foster, J.J. and Parker, I. (1995). *Carrying out investigations in psychology: methods and statistics*. BPS Books

Yazarlar

İletişim

S. Nihat ŞAD, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Programları ve Öğretim alanında öğretim üyesidir.

Prof. Dr. S. Nihat ŞAD, İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Malatya, Türkiye

e-mial: nihad.sad@inonu.edu.tr

Niyazi ÖZER, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi alanında öğretim üyesidir.

Doç. Dr. Niyazi ÖZER, İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Malatya, Türkiye

e-mail: niyazi.ozel@inonu.edu.tr

Abdullah ATLI, Niyazi ÖZER, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık alanında öğretim üyesidir.

Doç. Dr. Abdullah ATLI, İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Malatya, Türkiye

e-mail: abduallah.atli@inonu.edu.tr